

Özet

Nisâ: 4/24. ayetin tefsirinde mut'a nikahı ile ilgili tartışmaların gerçekleştiği kısım "Onlardan faydalandıklarınıza mehirlerini verin" kısmıdır. Tartışmalar genellikle bu ayetteki "istimtâ" kelimesinden kast edilenin ne olduğu üzerinde yoğunlaşmıştır. İslam'ın ilk dönemlerinde mubah olan bu nikahın daha sonra yasaklanıp yasaklanmadığı hakkında varit olan farklı rivayetler konunun anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra mut'a nikahı yapanlar veya buna fetva verenler ortaya çıkınca da bu konu tartışılmaya başlanmıştır. Fakihlerin çoğunluğu mut'a nikahının daha sonra haram kılındığı görüşünde karar kılarken, Şîa-Caferiyye mezhebi bu nikahın mubah olarak devam ettiği görüşünü savunmaktadır. Bu çalışma, söz konusu ayetin ilgili kısmının tefsiri çerçevesinde olacaktır. Bu bağlamda ayetin lafızlarının mut'a nikahına delaleti, varit olan farklı kıraat ve rivayetlerin ayetin anlamına etkisi, ayetin neshedilip edilmediği ve bağlamın ayetin anlamına delaleti konularında fakihlerin çoğunluğu ile Şîa-Caferiyye'nin delilleri değerlendirilerek kastedilen mananın ne olduğu sorusuna cevap aranmıştır. Çalışmanın çerçevesi, Nisâ: 4/24. ayetin ilgili kısmı olup, amacı da bu kısmı karşılaştırmalı bir yöntemle daha anlaşılır kılmaya çalışmak olacaktır. Çalışmada Mut'a'nın tarihçesi, ilgili kavramları, geçerlilik şartları, nikahla benzer ve farklı yönleri, hukuki açıdan mut'a ve benzeri meselelere girilmeyecektir. Zira bu konuları ele alan birçok makale yazılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mut'a, nikah, istimtâ, rivayet, nesih.

Mut'ah Marriage in the Context of the Verse 4:24 in Sunni and Shi'i Tafsirs

Abstract

The part of the verse 4:24 with the discussion about mut'ah (temporary) marriage in the interpretation of the verse is the part of "Give mahr to whom you have benefited from". Discussions generally focus on what is meant by the word "istimtâ" in this verse. It is difficult to understand the issue because of the different narrations about whether this marriage, which had been allowed in the early periods of Islam, was banned later or not. The mut'ah marriage, solemnized after the death of the Prophet and fatwas for it have started to discuss the issue. The majority of the Islamic jurists decide on the view that mut'ah marriage is forbidden in the later period of the prophet, while the Shi'i-Ja'fari sect advocates the view that this marriage has continued as mubah (allowed). This study will be in the frame of the interpretation of the relevant part of the verse. In this context, this study answers the question of which meaning is intended by assessing the evidences of both majority of the jurists and the Shi'i-Ja'fari sect for the topics of the indication of the wordings of the verse on mut'ah marriage, the effects of different qiraats and narrations on the meaning of the verses, whether the verse was abrogated or not and the indication of the context on the meaning of the verse. This study focuses on the relevant part of the verse and aims to make this part more understandable by a comparative method. The study excludes the topics such as the history of mut'ah, related concepts, conditions for its validity, its similar and different aspects from marriage and its legal aspects because a significant number of articles have already been written about them.

Keywords: Mut'ah, marriage, istimtâ (benefit), narration, abrogation.

* Yrd. Doç. Dr., Artuklu Ü., İslami İlimler Fakültesi, Tefsir A. B. D.
abdurrahmanensari@hotmail.com

Giriş

Nisâ: 4/24. ayetin tefsirinde mutâ nikahı ile ilgili tartışmaların gerçekleştiği kısım (مَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ) Onlardan faydalandıklarınıza mehirlerini verin.” kısmıdır. Tartışmalar genellikle bu ayetteki “istimtâ” kelimesinden kast edilenin ne olduğu üzerinde yoğunlaşmıştır. Bazıları bu kelimeye “daimi nikah / bir süre ile sınırlandırılmamış evlilik” anlamı verirken bazıları da “mutâ nikahı / bir süre ile sınırlandırılmış evlilik” anlamı vermiştir. Her iki grup da görüşlerini ispatlayacak deliller ileri sürmüşlerdir.

Mutâ nikahı (نكاح المتعة) kelimededen oluşan bir izafet terkihi / isim tamlamasıdır. Sözlükte faydalanma evliliği anlamına gelen bu tamlama bir kavram olarak belli bir mehirle,¹ belli bir süreliğine yapılan evlilik akdidir. Mutâ nikahında süre bitince evlilik sona erer.² Bu nikah cahiliye dönemi nikah çeşitlerinden biriydi.³

İslam'ın ilk dönemlerinde de mubah olan bu nikahın daha sonra yasaklanıp yasaklanmadığı tartışılmıştır. Mutâ nikahı ile ilgili rivayetlerde Hz. Peygamber'in bu nikâha birkaç kez izin verip, birkaç kez yasakladığından bahsedilmiş olması, konunun anlaşılmasını zorlaştıran faktörlerden olmuştur. Hz. Peygamber'in vefatından sonra mutâ nikâhının yasaklanıp yasaklanmadığı hakkında bilgi sahibi olmadığı için mutâ nikahı yapan veya bu konuda soru soranlara cevaz verenler ortaya çıkınca bu konu tartışılmaya başlanmıştır.⁴ Fakihler mutâ nikahının daha sonra haram kılındığı görüşünde karar kılarken Şîa'nın Caferiyye⁵ mezhebi bu nikahın mubah olarak devam ettiği görüşünü savunmaktadır.⁶

- 1 Mehir, Nikâh akdinin sonucu olarak kocanın karısına ödemek zorunda olduğu para veya mala verilen isimdir. Mehmet Âkif Aydın, “Mehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV. Yay., 2003), XXVIII, 389.
- 2 Ebû Ali el-Fadl b. Hasan et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'an*, 1. Baskı, (Beirut: Dâru'l-Ulûm, 2005) III, 50; Abdulkemim Zeydân, *el-Mufasssal fi Ahkâmî'l-Mer'eti ve'l-Beyti'l-Müslim*, 2. Baskı, (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1994), VI, 163. Tabersî'nin *Mecmeu'l-Beyân*'ı hakkında geniş bilgi için bkz. Musa Kâzım, Yılmaz, “Mecmau'l-Beyân” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yay., 2003), XXVIII, 257.
- 3 Ahmed b. Ali. b. Hacer el-Askalânî, *Telhisu'l-Habir fi Tahrici Ehâdisi'f-Rafiyyi'l-Kebir*, 1. Baskı, (byy: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1989), III, 334, dipnot: 1; Vezâretü'l-Evkâf, *el-Mevsuatu'l-Fıkhiyye*, (Kuveyt: Vezâretü'l-Evkâf veş-Şuûni'l-İslâmiyye, ts.) 41, 333.
- 4 Süleyman Yılmaz, “Sünnî Müfessirlere Göre Mutâ Nikahı”, *Bozok üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (2017/11) ss. 207-237, 213.
- 5 Caferiyye, İsnâaşeriyye Şîası'nın fıkıh mezhebidir. Hayreddin Karaman, “Caferiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yay. 1993), VII, 4.
- 6 Muhammed b. Ahmed İbn Rüşd (ö. 595/1199), *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktasid*, 3. Baskı, (Bey-

Bu çalışma, Nisâ: 4/24. ayetin ilgili kısmının tefsiri çerçevesinde olacaktır. Bu bağlamda ayet, lafızlarının mut'a nikahına delalet edip etmediği, hakkında varit olan farklı kıraat ve rivayetlerin ayetin anlamına etkisi, bağlamın ayetin anlamına delaleti ve ayetin neshe-dilip edilmediği konularında tarafların delilleri değerlendirilerek ayetten kast edilen mananın ne olduğu sorusuna cevap aranacaktır. Dolayısıyla çalışmanın merkezi, Nisâ: 4/24. ayetin ilgili kısmıdır. Hedefi ise bu kısmın doğru anlaşılmasının önündeki sis perdesinin izale edilmesidir. Bundan dolayı söz konusu merkez ve hedefin dışına çıkılmamaya özen gösterilecektir.

Bu çalışmada mut'a nikahının tarihçesi, bu nikahı ifade eden kavramlar, bu nikahın geçerlilik şartları, mut'a nikahının daimi nikahla benzer ve farklı yönleri, hukuki açıdan mut'a nikahı ve benzeri meselelere girilmeyecektir. Zira bu konuları ele alan birçok makale yazılmıştır.⁷

Ayet Lafızlarının Delaleti Bağlamındaki Tartışmalar

Ayet lafızlarının delaleti bağlamında özellikle "istimtâ" kelimesinin gerek lügat gerekse ıstilah anlamları üzerinde durulmuş, bundan hareketle ayetten kastedilenin mut'a nikahı olup olmadığı tartışılmıştır. Şîa tefsirlerinde bunun mut'a nikahına delalet ettiği ispatlanmaya çalışılırken Sünnî tefsirlerde bu kelimenin böyle bir anlamı gerektirmediği ifade edilmiştir. Ayrıca mut'a nikahını savunanlardan bazıları da "(فأتوهن أجورهن)" kendilerine mehirlerini verin" (en-Nisâ: 4/24). İfadesinden hareketle "istimtâ" kelimesinin mut'a nikahına delalet ettiğini ispatlamaya çalışmış, diğerleri ise bu ifadeden böyle bir sonucun çıkmayacağını söylemişlerdir.

1.1. Ayetteki "İstimtâ" Kelimesinin Mut'a Nikahına Delaleti

Bu ayetteki "istimtâ" kelimesinin mut'a nikahına delalet ettiğini söyleyenler genel olarak şu delilleri ileri sürmüşlerdir:

1. Nüzûl döneminde mut'a nikahı, bilinen nikah çeşitlerinden biriydi ve ismi de buydu. Buna delalet eden pek çok rivayet varit olmuştur. Durum böyle olunca (فما استمتعتم به) ayetinden bilinen anlamıyla mut'a nikahının anlaşılması zorunludur;⁸ çünkü "istimtâ" kelimesi kullanıldığında akla gelen şey budur.⁹ Tabersî (ö. 548/1153), "istimtâ ve temettu' (الاستمتاع والتمتع)" kelimelerinin şer'i istilahta da mut'a nikahı anlamında kullanıldığını,¹⁰ Tabâtabâî (ö. 1402/1982), ayetteki "istimtâ" kelimesinin bu anlamda kullanıldığında bir şüphe bulunmadığını ve ayetin mut'a nikahına işaret ettiğini ifade etmişlerdir.¹¹

rut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007), 482; Muhammed b. Abdurrahman ed-Dımeşki (ö.785/1383), *Rahmetü'l-Ümme fi İhtilâfi'l-Eimme*, 3. Baskı, (Mısır: Mektebetu Mustafa el-Halebî, 1986), 209; Zeydân, VI, 163; Vehbe Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4. Baskı, (Dımeşk: Dârü'l-Fikri'l-Muâsır, 1997), IX, 6552.

7 Mustafa Öztürk, "Sünnî ve Şîî Kaynaklarda Mut'a Nikahı Tartışması", *İslamiyat*, 8 (2005), III, 95-120, Sayfa: 96-100; İbrahim Kâfi Dönmez, "Mut'a" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, TDV yay., 2006), XXXII, 174-180; Abdullah Kahraman, "Mut'a Nikahı Üzerine Bazı Mulahezalar", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 2007, IX, 153-170, sayfa: 163-166; Osman Kaşıkçı, "Mut'a Nikâhi", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 2007, III, 43-58, sayfa: 50-55; Saffet Köse, "Caferilikte Mut'a ve Ona Karşı Sünnî Duruş", *Marife*, Konya, 8(2008), III, 75-120, sayfa, 77-80.

8 Muhammed Hüseyin Tabâtabâî, *el-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'an*, thk. Hasan el-A'lâ, (Beirut: Müessesetü'l-A'lâ, 1997), IV, 279.

9 Ebu Cafer Muhammed b. Hasan et-Tüsî, *et-Tibyân fi Tefsiri'l-Kur'an*, thk. Ağa Bezrek et-Tahrâni, (Beirut: İhyâ'it-Turâsî'l Arabî, ts.), III, 165.

10 Tabersî, III, 50.

11 Nasır Mekârim Şirâzi, *el-Emsel fi Tefsiri Kitabillahi'l-Münezzel*, 1. Baskı, (Kum: Medresetü'l-İmâm Ali b. Ebi Tâlib, 1421), III, 178.

Ayrıca Tabâtabâî ve Mekârim Şîrâzî, sahâbe ve tabiûn müfessirlerinden ileri gelenlerin de bu ayetten mutâ nikahını anladıklarını söylemişlerdir. Bunlardan Ubey b. Ka'b (ö. 30/650), İbn Mes'ûd (ö. 32/653), İbn Abbâs (ö. 68/687), İbn Cübeyr (ö. 95/713), Mücâhid b. Cebr (ö. 104/722), Hasan el-Basrî (110/728) ve Katâde b. Diâme'nin (ö. 117/735) isimlerini zikretmiş ve bunları ayeti kerimedeki "istimtâ" kelimesinin mutâ nikahı anlamında kullanıldığını güçlendirme bağlamında ifade etmişlerdir.¹²

Buna göre muvakkat evlilik anlamındaki (مَتَعَة) kelimesinden türemiş olan, ((سَمَّعْتُمْ)) kelimesinden kast edilen mutâ nikahıdır. Bu kelime şer'i anlamda da bu manada kullanılmıştır. Hadislerde ve sahâbe sözlerinde bu kelimenin defalarca bu anlamda kullanılmış olması da bunu desteklemektedir.¹³

2. "İstimtâ" kelimesinin şeri olarak mutâ nikahı anlamında kullanılmadığının söylenmesi durumunda bu kelimenin lügat anlamına göre açıklanması gerekir. O zaman da başka problemler doğar. Şöyle ki, "istimtâ" kelimesi lügatte "intifa' (الإنتفاع) yararlanma" anlamındadır. Buna göre ayetin anlamı şöyle olur: "إذا انتفعتم بالنساء الدائمات فادفعوا إليهن أجورهن") Daimi nikahla kadınlardan yararlandığınız zaman onlara mehirlerini veriniz." Oysa daimi nikahta mehrin kadınlardan yararlanma şartına bağlı olmadığını biliyoruz.¹⁴

Ayrıca bu kelime "yararlanma" anlamında olursa, yararlanmanın gerçekleşmediği durumda mehir adına bir sorumluluğun tahakkuk etmemesi gerekir. Oysa daimi nikahta duhûlden önce boşanmanın gerçekleşmesi halinde mehrin yarısı gerekir.¹⁵

3. "فآتوهن أجورهن" ücretlerini veriniz" ifadesi de "istimtâ" kelimesinden mutâ nikahının kastedildiğine delalet etmektedir. Bu da iki şekilde gerçekleşmektedir:

Birincisi, mutâ nikahında mehrin tümünün nikah akdinde verilmesinin gerekli oluşunun buna delalet etmesiyle. Şöyle ki, daimi nikahta mehrin tümünün nikah akdinde verilmesi vacip değildir; nikah akdinde yarısının, zifaktan sonra ise tümünün verilmesi vacip olur. Bu ayetteki "فآتوهن أجورهن" ücretlerini veriniz" ifadesiyle mehrin tümünün nikah akdinde verilmesi emredilmiştir. Bu da "istimtâ" kelimesinden kastedilenin mutâ nikahı olduğuna delalet etmektedir.¹⁶

İkincisi "ucûr (أجور)" kelimesinin, "istimtâ" kelimesinden kast edilenin mutâ nikahı olduğuna delalet etmesiyle. Şöyle ki, Tûsî'nin ifade ettiği üzere Şiîlerden bazıları bu ayetteki "ucûr" kelimesinin mutâ nikahına delalet ettiğini söylemişlerdir. Onlara göre mehir için "ucûr" kelimesi kullanılmamış, "sadak" ve "nihle" kelimeleri kullanılmıştır. Burada "ucûr" kelimesi kullanıldığına göre ayetteki "istimtâ" kelimesinden kast edilen mutâ nikahıdır.¹⁷

1.2. Ayetteki "İstimtâ" Kelimesinin Daimi Nikaha Delaleti

Bu ayetteki "istimtâ" kelimesinin daimi nikaha delalet ettiğini söyleyenler, mutâ nikahına delalet ettiğini söyleyenlere şöyle cevap vermişlerdir:

1. Nüzûl döneminde mutâ nikahının bilinen bir nikah çeşidi olduğu ve isminin de böyle olduğu doğrudur; ancak "istimtâ" kelimesinden mutâ nikahının anlaşılmasının zorunlu olduğu ve bu lafız kullanıldığında akla gelen şeyin mutâ nikahı olduğu iddiası doğru değildir. Birazdan zikredileceği üzere Sahâbe ve tabiûndan bazılarının bu kelimedenden kas-

12 Tabâtabâî, IV, 279; Mekârim Şîrâzî, III, 178.

13 Mekârim Şîrâzî, III, 178.

14 Mekârim Şîrâzî, III, 178.

15 Tûsî, III, 166; Tabersî, III, 51.

16 Tûsî, III, 166; Tabersî, III, 51.

17 Tûsî, III, 166.

tedilenin daimi nikah olduğu yönündeki açıklamaları bu iddianın doğru olmadığını en büyük kanıttır.

Tabersî'nin "istimtâ" ve "temettu" lafızlarının şer'i istilahta da mutâ nikahı anlamında kullanıldığı, Tabâtabâî'nin bu ayetteki "istimtâ"dan kastedilenin mutâ nikahı olduğunda bir şüphe bulunmadığı, Mekârim Şirâzî'nin de bu ayetin mutâ nikahına işaret ettiği şeklindeki açıklamaları müfessirlerin ittifak ettikleri ortak bir açıklama değeridir. Bilakis müfessirler bu konuda ihtilaf etmişlerdir.

Bazıları (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ) ayetindeki "istimtâ"dan kastedilenin kendisiyle nikahlanıp cinsel ilişkide bulunulan bayanlar olduğunu söylemiştir. Ali b. Ebî Talha'nın (ö. 143/760) naklettiğine göre İbn Abbâs, İbn Ebî Necîh'in (ö. 131/749) naklettiğine göre Mücâhid (ö. 104/722) ve Hasan el-Basrî (ö. 110/728) ayete bu şekilde anlam verenlerdendir.¹⁸ Ayrıca bu görüş cumhurun görüşüdür.¹⁹ Müfessirlerden Zeccâc (ö. 311/923) bu ayete mutâ nikahı anlamını verenlerin büyük bir yanığı içinde olduklarını ifade etmiştir. İbn Cerîr (ö. 310/923), Maturîdî (ö. 333/944), Cessâs (ö. 370/981), Zemahşerî (ö. 538/1144), İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201), Râzî (ö. 604/1210), Beydâvî (ö. 685/1286), Neseî (ö. 710/1310) ve İbn Kesîr (ö. 774/1373) tefsirlerinde bu âyetin daimi nikâhı ifade ettiği görüşünü tercih etmişlerdir.²⁰ Söz konusu müfessirlerin bu tercihleri en azında "istimtâ" kelimesinden sadece mutâ nikahı anlaşılmasının gerektiği iddiasının doğru olmadığını göstermektedir.

"İstimtâ" kelimesinin muvakkat evlilik anlamındaki "mutâ" kelimesinden türemiş olması ve bu kelimenin bazı hadislerde ve sahâbe sözlerinde muvakkat evlilik anlamında kullanılmış olması da bu ayetin anlamının mutâ nikahına hasredilmesini gerektirmez. İslâm'ın ilk dönemlerinde bu nikahın meşru bir nikah oluşu, zaten bazı hadislerde ve sahâbe sözlerinde bu kelimenin mutâ nikahı anlamında kullanılmış olmasını gerekli kılmaktadır. Aksi halde İslâm'ın ilk dönemlerinde bunun meşru olduğu hükmüne nasıl varılabilir? Mutâ nikahının caiz olmadığını söyleyenler İslâm'ın ilk dönemlerinde meşru olan bu hükmün daha sonraki dönemlerde sahih hadislerle kıyamete dek yasak kılındığını ifade etmişlerdir.

2. "İstimtâ" kelimesinin şeri olarak mutâ nikahı anlamında kullanılmadığının söylenmesi durumunda bu kelimeye lügat anlamının verilmesi gerekeceği, o zaman da bazı problemlerin doğacağı iddiasına gelince. Önce bu kelimenin lügat anlamına bakalım:

- 18 Ebû Cafer Muhammed İbn Cerîr et-Taberî, *Camiü'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, thk., Abdullah b. Abdilmuh-sin et-Türki bi't-Teâvuni Meâl-Merkezi'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, Abdussened Hasan (Yemame: Hecl, ts.), VII, 585-586.
- 19 Fakat Kurtubî (ö. 1272/671) bunun aksine ayetten kast edilenin muta nikahı olduğu görüşünü cumhura nispet etmiş daha sonra da bunun neshedildiğini söylemiştir. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk., Ahmed Berduî ve İbrahim Atfayîş, 2. Baskı, (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Misriyye, 1964), V, 129. Her ne kadar Kurtubî bu görüşü cumhura nispet etmişse de diğer birçok müfessir cumhurun görüşünün ayetten kastedilenin normal nikah olduğunu ifade etmişlerdir. Bkz. Ebu'l-Ferec Cemâlüddin Abdurrahmân İbnü'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesir fi İlmi't-Tefsîr*, thk. Abdurrezzâk el-Mehdî 1. Baskı, (byy: Dâru'l-Kutubî'l-Arabî, 1422), I, 392; Ebû Abdullah Muhammed Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 3. Baskı, (Beyrut: Dâru İhyâit-Turâsî'l Arabî, 1420), X, 41; Ebu'l-Fidâ İsmâil İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Mustafâ es-Seyyid Muhammed vd., (Cize: Müessesetu Kurtuba ve Mektebetu Evlâdiş-Şeyh li't-Turâs, ts.), III, 428.
- 20 Bkz. Ebû İshâk ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an ve İrabuhu*, thk. Abdulcelil Abdub, 1. Baskı, (Beyrut: Alemlü'l-Kutub, 1988), II, 38; İbn Cerîr, VI, 588; Muhammed Ebû Mansûr el-Maturîdî, *Tefsîru'l-Maturîdî*, thk. Mecdî Baslûm, 1. Baskı, (Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 2005) III, 115; Nâsirüddin Abdullah el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vîl*, (Beyrut: Dâru Sâdir, 2001), II, 69; İbnü'l-Cevzî, I, 392; Cârullâh Mahmûd ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmidit-Tenzil*, (Beyrut: Dâru'l Kitabi'l-Arabî, 1407), I, 497-498; Ebu'l-Berekât Abdullah en-Neseî, *Medâriku't-Tenzil ve Hekâiku't-Te'vîl*, thk. Yusuf Ali Bedyevî, 1. Baskı, (Dimeşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2005), I, 348; Râzî, X, 41; İbn Kesîr, III, 428.

“İstimtâ” kelimesi lügatte “intifâ’ (انتفاع) faydalanma” anlamındadır. Dünyada yararlanılan her şey “metâ’ (متاع)” olarak isimlendirilmiştir. ²¹Bu anlamda Yüce Allah “وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا (في الآخرة إلا متاع) Hâlbuki dünya hayatı, ahiretin yanında çok az bir yararlanmadan ibarettir” (er-Râd: 26) buyuruyor. Bu ayette de Yüce Allah nikahı, dünyevi bir menfaat / yararlanma olduğu için “istimtâ” olarak isimlendirmiştir. ²² Arapçada “Adam çocuğundan yararlandı, onunla hoşnut oldu” anlamında (استمتع الرجل بولديه), genç yaşta vefat eden kişi için, “Gençliğinden yararlanmadı” anlamında (لم يتمتع بشتابه) ifadeleri kullanılmaktadır. Ayrıca “رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ أَذْهَبُكُمْ طَيِّبًا (عَمَّا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَاتَوَهَّنَّ) Ey Rabbimiz! Bizler birbirimizden yararlandık” (el-En’âm: 6/128), “(فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْ قَلْبِكُمْ بِخَلْقِهِمْ) Dünyaadaki hayatınızda güzelliklerinizi bitirdiniz, onların zevkini sürdünüz” (el-Ahkâf: 46/20), “(فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَاتَوَهَّنَّ) Onlar paylarına düşenden faydalanmışlardı. Sizden öncekilerin, paylarına düşenden faydalandığı gibi siz de payınıza düşenden öylece faydalandınız” (et-Tevbe: 9/69). Ayetlerinde de bu kelime yararlanma, faydalanma anlamlarında kullanılmıştır. Buna göre “(فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَاتَوَهَّنَّ) Onlardan faydalandıklarınıza mehirlerini verin.” ayetine âlimlerin büyük çoğunluğu, kendilerinden nikah yoluyla faydalandığınız kadınlara mehirlerini verin şeklinde anlam vermişlerdir. Faydalanmanın sadece nikah akdi ile gerçekleşmesi durumunda mehrin yarısının, duhûl ile gerçekleşmesi durumunda ise mehrin tamamının verilmesi gerektiğini söylemişlerdir. ²³

Zeccâc da bu ayeti kerimedeki (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ) ifadesini (فَمَا نَحْتَمُوهُنَّ) kendileriyle nikah kıydıklarınız şeklinde açıklamıştır. Bundan farklı şekilde anlam verenlerin de hata ettiklerini ve lügatı bilmediklerini ifade etmiştir. (فَاتَوَهَّنَّ أُجُورَهُنَّ) ifadesini de “mehirlerini veriniz” şeklinde açıklamıştır. Devamında da, yararlanma duhûl ile gerçekleşmişse mehrin tümünün, sadece nikah akdi ile gerçekleşmişse mehrin yarısının verileceğini söylemiştir. ²⁴

Dolayısıyla daimi nikahta mehrin kadınlardan faydalanma şartına bağlı olduğu doğrudur; ancak faydalanmayı sadece duhûl ile açıklamak doğru değildir. Onlar faydalanmayı bu şekilde açıkladıkları için böyle bir sonuca varmışlardır. Oysa nikah akdi ile de faydalanma gerçekleşir; bundan dolayı zifaktan önce boşanmanın gerçekleşmesi durumunda mehrin yarısının verilmesi gerekmektedir. Ayrıca birazdan üçüncü maddede açıklanacağı üzere, “istimtâ” / faydalanma kinaye yoluyla duhûl anlamında kullanılmış olsa bile yine de böyle bir sonuç çıkmaz.

3. “(فَاتَوَهَّنَّ أُجُورَهُنَّ) ücretlerini veriniz” ifadesinin mehrin tümünün nikah akdinde verilmesi gerektiğine delalet ettiği, buna binaen “istimtâ” kelimesinden kastedilenin de mutâ'a nikahı olması gerekeceği şeklindeki istinbatları doğru değildir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere “istimtâ” kelimesine nikah anlamı verenler (فَاتَوَهَّنَّ أُجُورَهُنَّ) ifadesine de “mehirlerini verin” şeklinde anlam vermişlerdir. Sadece nikah akdi ile yararlanmanın gerçekleşmesi durumunda mehrin yarısının, duhûl ile yararlanmanın gerçekleşmesi durumunda ise mehrin tamamının vacip olduğunu söylemişlerdir. ²⁵

Burada “(فَاتَوَهَّنَّ أُجُورَهُنَّ) ücretlerini veriniz” ifadesine mehrin tümünün verilmesi şeklinde anlam verilse dahi bu durum, “istimtâ” kelimesine mutâ'a nikahı anlamını vermeyi gerektirmez. Çünkü “yararlanma” anlamındaki “istimtâ” kelimesinden kast edilenin kinaye yoluyla nikahtan sonraki cinsel ilişki olduğu da söylenebilir. Zaten nikahtan sonra

21 Râzî, 40/10; Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîru ve't-Tenvîr*, (Tunus: Dâru't-Tunisiyye, 1984), V, 9.

22 İbn Âşûr, V, 9.

23 Râzî, 41-40/10.

24 Zeccâc, II, 38.

25 Zeccâc, II, 38; Râzî, 10/40-41.

duhûl gerçekleşirse mehrin bütünü vacip olur. Buna göre (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً) ayetinin anlamı şöyle olur: Onlardan nikâhlanıp faydalandıklarınıza yani cinsel ilişkide bulduklarınıza mehirlerini tam olarak verin.²⁶ Yüce Allah (وَأَجَلَ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَنْتَبِهُوا بِأَمْوَالِكُمْ) (مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ) Bunların dışında kalanları ise, iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz size helâl kılındı” ifadesinden sonra (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً) ifadesini kullanmıştır. Bu da ikinci ifadede “Onlardan nikâhlanıp faydalandıklarınıza yani cinsel ilişkide bulduklarınıza mehirlerini tam olarak verin” anlamının kastedildiğini göstermektedir.²⁷ Nitekim Mücâhid, Hasan, ve başkaları da ayyete bu şekilde anlam vermişlerdir.²⁸ Dolayısıyla bu ifade “istimtâ” kelimesinden kast edilenin lügat anlamı olan faydalanma olduğunu ve bundan da daimi nikahın irade edildiğini söylemenin doğuracağı bir problem yoktur.

Şiadan bazılarının iddia ettikleri üzere, “ucûr” kelimesinin mut'a nikahının mehrine delalet ettiği iddiası doğru değildir. Zaten bu bilgiyi bazı Şiiilerden nakleden Tûsî'nin kendisi bile bu görüşün zayıf olduğunu, Kur'an-i Kerim'de bu kelimenin mehir anlamında kullanıldığını söylemiş ve (فَاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ) ifadesini de onlara mehirlerini verin şeklinde açıklamıştır. Ayrıca müfessirlerin çoğunun bu görüşte olduğunu belirtmiş ve bu ifadeyi mut'a nikahına hamledecek şekilde açıklamanın kişinin bildiğine muhalefet etmesi olduğunu belirtmiştir. Kur'an'da “ucûr” kelimesinin “mehir” anlamında kullanıldığına da hemen bundan sonra gelen (فَاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِأَمْوَالِكُمْ) sahiplerinin izniyle onlarla evlenin, mehirlerini de güzelce verin” (en-Nisâ: 4/25). Ayeti ile, (وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ) daha önce kendilerine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz kaydıyla size helâldir” (el-Mâide: 5/5). Ayetlerini delil olarak göstermiştir.²⁹ Tabersî de “ucûr” ifadesinden kastedilenin “mehir” olduğunu söylemiştir.³⁰ Kur'an'da “ucûr” kelimesinin, mehir manasında kullanıldığına delalet eden başka ayetler de bulunmaktadır: (وَلَا جُنَاحَ) يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ زَوْجَكَ) Ücretlerini (mehirlerini) kendilerine verdiğiniz zaman onlarla nikâhlanmanızda size bir günah yoktur” (el-Mumtehine: 60/10) ve (الَّتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ) Ey Peygamber! Şüphesiz biz, ücretlerini (mehirlerini) verdiğin hanımlarını sana helâl kıldık.” (Ahzâb: 33/50.) ayetleri bunlardandır. Dolayısıyla “ucûr” kelimesinden yola çıkarak bu ayetin mut'a nikahına delalet ettiğini söylemek isabetli değildir.

Ayetin Anlamına Delalet Eden Kıraat ve Rivayetler Bağlamındaki Tartışmalar

Nisâ: 4/24. ayetin tefsiri ile ilgili olarak sahâbe ve tâbiünden bazı rivayetler nakledilmiştir. Bu rivayetlerden bir kısmı ayetin anlamı ile ilgili, bir kısmı da ayetin anlamına delalet eden kıraat ile ilgilidir. Her ikisinin de ayetin anlamına etkisi tartışılmıştır. Şîa tefsirlerinde bunların mut'a nikahına delalet ettiği savunulurken, Sünnî tefsirlerde ise bunların mut'a nikahına delil olamayacağı ifade edilmiştir.

2.1. Kast Edilenin Mut'a Nikahı Olduğuna Delalet Eden Kıraat ve Rivayetler

Bu ayetten kast edilenin mut'a nikahı olduğunu söyleyenlerin dayandıkları kıraat ve rivayetler şöyledir:

- 26 Ebû Bekir er-Râzî el-Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, thk. Muhammed Sadık el-Kamhâvî, (Beirut: Dâru İhyâit-Turâsî'l-Arabî, 1405), III, 94-95.
- 27 Ali b. Muhammed Keye'l-Herrâsî (ö. 504/1110), *Ahkâmu'l-Kur'an*, thk. Musa Muhammed Ali ve arkadaşı, 2. Baskı, (Beirut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1405), II, 412.
- 28 Muhammed b. Abdullah eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, 1. Baskı, (Dimeşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr ve Dâru el-Kelimi't-Tayyib, 1414), I, 518; Muhammed b. Yûsuf Ebû Hayyân el-Endelûsî (ö. 745/1334). *el-Bahru'l-Muhîr*, thk. Sıdkî Muhammed Cemîl, (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1420), III, 589.
- 29 Tûsî, III, 166.
- 30 Tabersî, III, 51.

1. Tûsî ve Tabersî Ubey b. Ka'b, İbn Mes'ûd, İbn Abbâs ve Said b. Cübeyr'den gelen "فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى" Onlardan belli bir süreye kadar faydalandıklarınıza" şeklindeki kıraatın, ayetten kastedilenin mutâ'a nikahı olduğuna delalet ettiğini söylemişlerdir.³¹ Ayrıca Tabâtabâî Şiaya göre, bu ayetin mensuh olduğunu söyleyenlerin sözlerinin de ayetin mutâ'a nikahına delalet ettiğinin delili olduğunu ifade etmiştir. Şöyle ki, bu âlimler ayetin mutâ'a nikahına delalet ettiğini kabul etmişler; ancak sonradan neshedildiğini söylemişlerdir. Şiiler bu âlimlerin ayetin mutâ'a nikahına delaleti ile ilgili verdikleri bilgiyi iddiaları için hüccet kabul etmişler; fakat bunların nesih iddialarını kabul etmemişlerdir. Yani Şiiler gerek bu şaz kıraat ile ilgili rivayetlerden gerekse neshe dair rivayetlerden yararlanmışlardır. Ancak şaz kıraatın hüccet oluşunu kabul etmedikleri gibi nesih iddiasını da kabul etmemişlerdir. Her ikisinden de kurra ve ravilerin ayetin mutâ'a nikahına delalet ettiği yönündeki görüşlerini delil olarak kabul etmişlerdir.³²

2. Sahabilerden İbn Abbâs, İbn Mes'ûd, Ubey b. Ka'b, Câbir b. Abdullah el-Ensârî, İmrân b. Huseyn, Amr b. Hureys, Zübeyr b. Avvâm ve Esmâ bt. Ebîbekir'den bu ayetin muvakkat evlilik anlamına geldiğine delalet eden rivayetler nakledilmiştir.³³ Hatta Abdullah b. Zübeyr ve Urve b. Zübeyr, Zübeyr b. Avvâm'ın Esmâ bt. Ebîbekir ile olan mutâ'a nikahı evliliklerinden doğduğu rivayet edilmiştir.³⁴ Ehl-i sünnet müfessirlerinden büyük bir topluluk da bu ayetten muvakkat evliliği anlamışlardır.³⁵

3. Bu hükmün İslam'ın ilk dönemlerinde sabit olan bir hüküm olduğu bizzat Ömer'den nakledilen rivayetten de anlaşılmalıdır. Mutâ'a nikahını kabul etmeyenler bu hükmün bilahare neshedildiğini söylemişlerdir. Resûlullah'tan (s.a.v.) mutâ'a nikahını yasakladığına dair aktardıkları rivayetler de ahâd haberlerdir. Ahâd haberlerle Kur'an'ın zahiri terk edilemez.

Sonra bu rivayetler çelişki ve zıtlıklarla doludur. Bu rivayetlerden bir kısmı mutâ'a nikahının Heyber'de, bir kısmı Mekkânin fethinde, bir kısmı Tebûk savaşında, bir kısmı Evtâs gününde ve bir kısmı başka yerde nesh edildiğini zikretmişlerdir.³⁶ Bütün bunlardan anlaşıldığına göre neshe delalet eden bu hadislerin bütünü, ihtiva ettikleri apaçık çelişki ve tenakuzdan dolayı uydurmadır. Bu rivayetlerin bir kısmına göre bizzat Resûlullah (s.a.v.) bunu neshetmiştir ki, buna göre Kur'an'daki bu hükmü sünnet neshetmiş olur.³⁷

Ayrıca Ömer'den nakledilen rivayette, temettü haccı ile mutâ'a nikahı beraber zikredilmiştir. Temettu haccının mensuh olmadığı konusunda ihtilaf edilmediğine göre mutâ'a nikahının da mensuh olmaması gerekir.³⁸

4. Vahyin esrarını en iyi bilen Ehl-i Beyt imamları da bu ayetin bu anlama geldiği konusunda ittifak etmişler ve onlardan bu konuda birçok rivayet varit olmuştur.³⁹

2.2. Kast Edilenin Daimi Nikah Olduğunu Söyleyenlerin Değerlendirmeleri

Bu ayetten kast edilenin daimi nikah olduğunu söyleyenlerin bu kıraat ve rivayetler ile ilgili değerlendirmeleri şöyledir:

1. İbn Cerîr "فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى" Onlardan belli bir süreye kadar faydalan-

31 Tûsî, III, 166; Tabersî, III, 50

32 Tabâtabâî, IV, 307.

33 Tabâtabâî, IV, 279,305-306; Mekârim Şirâzî, III, 179.

34 Tabâtabâî, IV, 303-304, 306.

35 Mekârim Şirâzî, III, 179.

36 Tûsî, III, 167-166; Mekârim Şirâzî, III, 179.

37 Mekârim Şirâzî, III, 179.

38 Tabersî, III, 51.

39 Tabâtabâî, IV, 279; Mekârim Şirâzî, III, 179.

dıklarınıza” kiraatının kati olmadığını dolayısıyla hüccet olarak kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir.⁴⁰ Âlûsî (ö. 1342/1924) bu kiraatın şaz olduğunu belirtmiştir.⁴¹ Şevkânî (ö. 1250/1834) de bu kiraatın tevatür şartını koşanlara göre Kur’an olmadığını, Kur’an olarak rivayet edildiği için de hadis olmadığını, bunun sadece bir tefsir sayılabileceğini dolayısıyla da hüccet olamayacağını söylemiştir.⁴² Şîa müfessirlerinden Tûsî ve Tabersî her ne kadar bu kiraati ayetin mut’a nikahına delaletini takviye bağlamında zikretmişlerse de Şîa müfessirlerinden olan Tabâtabâî ise bu konuda şöyle demiştir: Şîiler, İbn Mes’ûd ve diğerlerinin bu kiraatını, mut’a nikahına delalet eden muteber kati bir delil olarak zikretmemişlerdir; çünkü onlar, imamlarından dahi nakledilmiş olsa, şaz kiraatları hüccet olarak kabul etmezler. Hüccet olarak görmedikleri bir delili, hüccet olduğunu kabul etmeyenlere nasıl delil olarak sunabilirler? Onlar bunu, ister kiraat, ister tefsir olsun sadece sahâbe kavli olması açısından delil olarak kabul etmişlerdir.⁴³

Tabâtabâî’nin bu ayetin mensuh olduğunu söyleyenlerin sözlerinin, ayetin mut’a nikahına delalet ettiğine delil olduğu şeklindeki istinbatı son derece tuhaftır. Şaz kiraati değil de, şaz kiraatı rivayet edenlerin görüşünü hüccet kabul etmesi de bir o kadar tuhaftır. Çünkü bu yaklaşım biçimi kendi içinde çelişkilidir. Şöyle ki, mut’a nikahının mensuh olduğunu söyleyenlerin sözlerinin, bu hükmün daha önce sabit olduğuna delaleti ne kadar güçlü ise bu sözlerinin neshin gerçekleştiğine delaleti de o kadar güçlüdür. Çünkü sözün sahibi her iki durumda da aynı kişilerdir. Bunun aksini söylemek bu kişileri, verdikleri bilginin doğruluğu konusunda itham altına almak olur ki, böyle olunca da sözlerine itimat etmenin bir anlamı kalmaz. Aynı durum şaz kiraatı rivayet eden raviler için de söz konusudur. Bu ravilerin rivayet ettikleri kiraatı, şaz olduğu için kabul etmeyenlerin, bu şaz kiraate dayanarak görüş belirten kişilerin görüşünü de delil olarak kabul etmemeleri gerekir. Yani şaz kiraat delil olarak kabul edilmeyorsa, ona dayanan görüşün de kabul edilmemesi gerekir.

2. Mut’a nikahı hakkında İbn Abbâs’tan üç farklı rivayet gelmiştir: Birinci rivayet mutlak olarak caiz olduğu görüşünde olduğunu, ikinci rivayet zaruret halinde caiz olduğu görüşünde olduğunu, üçüncü rivayet ise mut’a nikahının mensuh olduğunda karar kıldığı ve daha önceki görüşünden dolayı vefatından önce tevbe ettiği şeklindedir.⁴⁴

İbn Hacer (ö. 852/1448) bu konuda şöyle demiştir: Selef mut’a nikahı hakkında ihtilaf etmiştir: İbn Münzir, ilklerden mut’a nikahına izin verildiğine dair nakillerin geldiğini; ancak günümüzde bazı Rafizilerin dışında kimsenin mut’a nikahını caiz gördüğüne dair bilgi sahibi olmadığını söylemiş, Kadı İyâz da Rafizilerin dışında bütün âlimlerin mut’a nikahının haram oluşunda icma ettiklerini ifade etmiştir. İbn Abbâs’a gelince ondan mut’a nikahını mubah gördüğüne delalet eden rivayetler geldiği gibi bu görüşünden döndüğüne dair rivayetler de gelmiştir. İbn Battal şöyle demiştir: Mekke ve Yemenliler İbn Abbâs’tan mut’a nikahını caiz gördüğünü rivayet etmişlerdir. Onun bu görüşünden döndüğüne delalet eden zayıf bazı rivayetler gelmişse de caiz olduğuna dair kendisinden gelen rivayetler daha sahihtir. Şîanın görüşünün de böyledir.⁴⁵ Ayrıca İbn Abbâs’tan ayeti kerimedeki “istimtâ” kelimesinden kastedilenin nikah olduğuna delalet eden rivayetler nakledildiği

40 İbn Cerîr VI, 589.

41 Alûsî, III, 8.

42 Şevkânî, VI, 164-165.

43 Tabâtabâî, IV, 307.

44 Râzî, X, 41.

45 Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethü'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk., Muhibbudin el-Hatib, 1. Baskı, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379), III, 179.

gibi, kastedilenin mutâ nikahı olup bu hükmün neshedildiğine delalet eden rivayetler de varit olmuştur.⁴⁶

Nehhâs (ö. 338/949) ve Cessâs Hz. Ali'nin İbn Abbâs'ı mutâ nikahı hususunda uyardığını ve ona: “(إِنَّكَ رَجُلٌ تَائِبٌ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَهَىٰ عَنِ الْمُتَعَةِ) Sen şaşırmış bir adamsın. Resûlullah (s.a.v.) mutâ nikahını yasaklamıştır dediğini nakletmişlerdir.⁴⁷ Bunun Hz. Ali'ye sahih bir senetle dayandığını ifade eden Nehhâs⁴⁸ Hz. Ali'nin İbn Abbâs'a bu şekilde hitap ettiğini, İbn Abbâs'ın da ona itiraz etmediğini, böylece mutâ nikahının haram oluşunun icma ile sabit olduğunu söylemiştir.⁴⁹

Fakat Cessâs, *Sahihi Müslim*'de İbn Abbâs'ın, Hz Ali'nin bu hitabına rağmen görüşünden vazgeçmediğine delalet eden bir rivayetin yer aldığını söylemiştir. Söz konusu rivayet şöyledir: Urve b. Zübeyr'den nakledildiğine göre Abdullah b. Zübeyr Mekke'de insanlara hitaben, “Bazı insanlar vardır ki - bununla Nevevî'nin (ö. 676/1278) açıkladığı üzere İbn Abbâs'a tarizde bulunmuştur – Allah gözlerini kör ettiği gibi basiretlerini de kör etmiştir; mutâ nikahının caiz olduğuna fetva veriyorlar” dedi. Bunun üzerine adam (İbn Abbâs) ona şöyle seslendi: “Sen kaba ve kıt anlayışlı bir adamsın. Yemin ederim ki, muttakilerin önderi olan Resûlullah (s.a.v.) döneminde mutâ nikahı yapılırdı.” İbn Zübeyr de ona: Bir dene bakayım, vallahi seni taşlarınla recm ederim dedi.⁵⁰ Hz. Ali'nin vefatından sonra Abdullah b. Zübeyr'in hilafeti döneminde gerçekleşmiş olan bu olay, İbn Abbâs'ın Hz. Ali'nin sözü üzerine mutâ nikahı hakkındaki görüşünden vazgeçmediğine delalet etmektedir. İbn Hacer de *Minhac*'in şerhinde böyle demiştir.⁵¹ Nevevî, İbn Zübeyr'in bu tehdidinin, İbn Abbâs'a bundan böyle neshi bildirmiş olduğu, bu konuda artık bir şüpheye yer kalmadığı, mutâ nikahı yapması durumunda da zani sayılacağından recm edileceği şeklinde yorumlanacağını söylemiştir.⁵²

İbn Abbâs'ın mutâ nikahı görüşünden döndüğüne delalet eden en sahih rivayet Ebû Avâne (ö. 316/928'nin *Sahihi*'inde kendi senedi ile Zührî'den naklettiği rivayettir: Bu rivayete göre Zührî şöyle dedi: Yanlarında oturduğum bir sırada Rabi' b. Sebre'nin Ömer b. Abdulazîze şöyle dediğini duydum: İbn Abbâs bu fetvasından dönmeden vefat etmedi.⁵³ İbn Salâh'ın (ö. 643/1245) beyanına göre Ebû Avâne'nin *Müstahrec*'inde yer alan hadisler de sahihtir.⁵⁴

Ayrıca Hafız İbn Hacer de *Fethü'l-Bârî*'de İbn Abbâs'ın mutâ nikahı görüşünden döndüğüne dair birçok rivayet zikretmiştir ki bu rivayetler birbirlerini takviye etmektedir.⁵⁵

Şirâzî, İmrân b. Huseyn'nin bu ayetten mutâ nikahını anladığını *Râzî'nin Mefâtihi'l-Gayb*'ından nakletmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken husus şudur: Öncelikle Râzî

46 Celâluddin es-Suyûtî , *ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsiri bi'l-Me'sûr*, thk., Abdullâh Abdulmuhsin et-Türki, 1. Baskı, (Kahire: Merkezü Hecr li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye ve'l-İslamiyye, 2003), IV, 327, 330.

47 Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed en-Nehhâs, *en-Nasîhi ve'l-Mensûh fi Kitâbillahî Azze ve Celle ve İhtilâfû'l-Ulemai fihi*, thk. Süleyman b. İbrahim, 1. Baskı, (Beyrût: Müessesetü'r-Risale, 1991) II, 189-190. Cessâs, III, 7.

48 Nehhâs, II, 189-190.

49 Nehhâs, II, 195-196.

50 Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyri en-Nisâbüri, *el-Musnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki, (Beyrût: Dâru İhyâit-Turâsî'l-Arabî, ts.), Nikâh, 3, h. no: 1406.

51 Cessâs, III, 8.

52 Muhyiddin Yahyâ en-Nevevî, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim b. Haccâc*, 2. Baskı, (Beyrût: Dâru İhyâit-Turâsî'l-Arabî, 1392), IX, 188.

53 Ebû Avâne Ya'kub b. İshâk, *Mustahrecu Ebî Avâne*, thk. Eymen b. Arif, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1998), Hac, 4057.

54 Takiyyuddin İbn Salâh, *Mukaddimetü İbn Salâh*, thk. Nuruddin İtr, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1986), 21.

55 Muhammed Abdurrahmân Mubarekfûri, *Tuhfetü'Ahvezi bi Şerhi Câmi'it-Tirmizî*, 1. Baskı, (Beyrût: Dârü'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1990), IV, 226.

bunu mut'a nikahının meşru olduğunu söyleyenlerin delilleri bağlamında zikretmiş sonra da reddetmiştir. Bu konuda *Mefâtihu'l-Gayb*'da geçen ifadeler kısaca şöyledir: Mut'a nikahının mensuh olmadığını söyleyenler, mut'a nikahının helal oluşunun Resûlullah (s.a.v.) zamanında sabit olduğunu, Resûlullah'ın (s.a.v.) onu neshetmediğini, sadece Ömer'in onu neshettiğini söylemişlerdir. Resûlullah (s.a.v.) zamanında sabit olan bir hükmü başkası neshedemeyeceğine göre Ömer'in neshi ile mut'a nikahının mensuh olması mümkün değildir. Nitekim İmrân b. Huseyn'in dayandığı delil de budur: O şöyle demiştir: “إِنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ فِي الْمُتْعَةِ آيَةً) وَمَا نَسَخَهَا بِآيَةٍ أُخْرَى، وَأَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمُتْعَةِ وَمَا نَهَانَا عَنْهَا، ثُمَّ قَالَ رَجُلٌ بِرَأْيِهِ مَا شَاءَ، يُرِيدُ أَنْ عَمَرَ نَهَى عَنْهَا،) Allah mut'a ile ilgili bir ayet indirmiştir. Başka bir ayet ile de onu neshetmemiştir. Resûlullah (s.a.v.) de bize mut'ayı emretmiş ve bizi ondan sakındırmamıştır. Sonra da bir adam kendi görüşüne göre dilediğini söylemiştir. Kast ettiği Ömer'in onu yasakladığıdır.”⁵⁶

Sahihayn'de geçen rivayetlere bakıldığı zaman İmrân b. Huseyn'in mut'adan kast ettiğinin, mut'a nikahı olmayıp temettü hacı olduğu anlaşılır.⁵⁷ Bu hadislerin ayrıca *Sahihayn*'de hac kitabının temettü hacı babında zikredilmiş olması da buna delalet etmektedir.⁵⁸ Hadisin Müslim'deki rivayeti şöyledir: “كَرَّكَ آيَةُ الْمُتْعَةِ، فِي كِتَابِ اللَّهِ - يَغْنِي مُتْعَةَ الْحَجِّ - وَأَمَرْنَا بِهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ لَمْ تَنْزَلْ آيَةٌ تَنْسَخُ آيَةَ مُتْعَةَ الْحَجِّ، وَلَمْ يَنْهَ عَنْهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى مَاتَ. قَالَ رَجُلٌ بِرَأْيِهِ بَعْدَ مَا شَاءَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ لَمْ تَنْزَلْ آيَةٌ تَنْسَخُ آيَةَ مُتْعَةَ الْحَجِّ، وَكَانَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى مَاتَ. قَالَ رَجُلٌ بِرَأْيِهِ بَعْدَ مَا شَاءَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ لَمْ تَنْزَلْ آيَةٌ تَنْسَخُ آيَةَ مُتْعَةَ الْحَجِّ، وَكَانَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى مَاتَ. قَالَ رَجُلٌ بِرَأْيِهِ بَعْدَ مَا شَاءَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ لَمْ تَنْزَلْ آيَةٌ تَنْسَخُ آيَةَ مُتْعَةَ الْحَجِّ، وَكَانَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى مَاتَ. قَالَ رَجُلٌ بِرَأْيِهِ بَعْدَ مَا شَاءَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ لَمْ تَنْزَلْ آيَةٌ تَنْسَخُ آيَةَ مُتْعَةَ الْحَجِّ، وَكَانَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى مَاتَ. قَالَ رَجُلٌ بِرَأْيِهِ بَعْدَ مَا شَاءَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ لَمْ تَنْزَلْ آيَةٌ تَنْسَخُ آيَةَ مُتْعَةَ الْحَجِّ، وَكَانَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى مَاتَ. قَالَ رَجُلٌ بِرَأْيِهِ بَعْدَ مَا شَاءَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ لَمْ تَنْزَلْ آيَةٌ تَنْسَخُ آI Allah'ın Kitabı'nda mut'a ayeti - yani hac mut'ası ayeti - indi. Resûlullah (s.a.v.) bize onu yapmamızı emretti. Sonra da hac mut'asını nesheden başka bir ayet inmedi. Resûlullah (s.a.v.) da vefat edinceye kadar onu yasaklamadı. Sonra da bir adam kendi görüşüne göre dilediğini söyledi.”⁵⁹

Yine en önemli rivayet tefsiri kaynaklarından olan İbn Cerir, İbnü'l-Cevzî ve Suyûtî'nin (ö. 911/1505) tefsirlerinde Bakara: 196. “فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ) hacca kadar umreyle faydalanmak isteyen kimse, kolayına gelen kurbanı keser.” ayetinin tefsirinde bu hadislerle hiç yer verilmemiş; İbn Ebî Hâtim ve İbn Kesir tefsirlerinde ise bu hadisler temettü hacı hakkında zikredilmiştir.⁶⁰ İbn Cerir, İbn Ebî Hâtim (ö. 327/938), İbnü'l-Cevzî, İbn Kesir ve Suyûtî Nisâ: 4/24. “فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ) Onlardan (nikâhlanıp) faydalandıklarınıza mehirlerini verin” ayetinin tefsirinde ise bu rivayetlere yer vermemişlerdir.⁶¹

En önemli rivayet tefsirlerinde, Nisâ: 4/24. ayetin tefsirinde İmrân b. Huseyn hadisine değinilmemiş olması, diğer taraftan İbn Ebî Hâtim ve İbn Kesir tefsirlerinde de bu hadisin Bakara: 196. ayetin tefsirinde zikredilmiş olması söz konusu hadisin mut'a nikahı ile ilgili olmadığını göstermektedir.

Câbir b. Abdullah el-Ensârî ve Amr b. Hureys'in mut'a nikahını caiz gördüklerine delalet eden rivayet, Câbir b. Abdullah'tan gelen şu rivayettir: (كُنَّا نَسْتَمْتَعُ بِالْقَبْضَةِ مِنَ الثَّمَرِ وَالذَّقِيقِ،) Biz Resûlullah (s.a.v.) ve Ebûbekir dönemlerinde bir kabza hurma veya un karşılığında günlerce mut'a yapardık ta ki Ömer b. Hattâb'ın Amr b. Hureys olayında mut'a nikahını yasak kılmasına kadar.⁶² Hatta Nesâî (ö. 303/915)'nin *es-Sünenü'l-Kubrâ*'sında yer alan rivayette (وصدرا من خلافة عمر)

56 Râzî, X, 44.

57 Muhammed Emin eş-Şenkîti (ö. 1393/1973), *Advâu'l-Beyân fi İdâhi'l-Kur'ani bi'l-Kur'an*, (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1995), IV, 365.

58 Buhârî, Hac, 36, h. no: 1571; Müslim, Hac, 23, h. no: 1226.

59 Müslim, “Hac”, 23, h. no: 1226.

60 Bkz. İbn Cerir, III, 411-419; Abdurrahmân İbn Ebî Hâtim, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Âzim*, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib, I. Baskı, (Mekke-Riyâd: Mektebetu Nezâr Mustafâ el-Bâz, ts.) , II, 341; İbnü'l-Cevzî, I, 161; İbn Kesir, II, 234; Suyûtî, II, 360-359.

61 Bkz. İbn Cerir, VI, 585-589; İbn Ebî Hâtim, III, 919; İbnü'l-Cevzî, I, 392-393; İbn Kesir, III, 428. Suyûtî, IV, 327-335.

62 Müslim, Nikâh, h. no: 1405.

ve “Ömer’in hilafetinin ilk dönemlerine kadar”⁶³ ifadesi de yer almaktadır. Müslim (ö. 261/875) bu hadisi “Mutâ nikahı babında, onun mubah kılındığının sonra neshedildiğinin, sonra bir kez daha mubah kılındığının ardından neshedildiğinin ve kıyamete kadar neshedildiğinin beyanı” başlığı altında zikretmiştir.⁶⁴ Nevevî bu başlık altındaki şerhinde mutâ nikahının teşrii ile ilgili şöyle demiştir: “Tercih edilen isabetli görüşe göre tahrim ve ibaha iki defa gerçekleşmiştir. Heyber’den önce mutâ nikahı mubah idi, Heyber’de haram kılındı. Sonra Mekke fethinde helal kılındı, üç gün sonra da kıyamete dek haram kılındı. Mekke fethi günü ile Evtâs günü aynı sayılır çünkü bunlar birbirleriyle bitişik olan yerlerdir.”⁶⁵ Câbir b. Abdullah’ın “Resûlullah (s.a.v.), Ebûbekir ve Ömer’in hilafetinin ilk dönemlerine kadar mutâ yapardık” sözü Ebûbekir ve Ömer dönemlerinde mutâ nikahı yapanlara nesih haberinin ulaşmadığına yorumlanır.⁶⁶ Nevevî’nin bu cevabı yerinde olup makbul bir cevaptır. Çünkü bir hükmün sübutu için o hükmün herkesçe bilinmesi ve uygulanması şartı aranmaz. Hükmü bilenler hükmü bilmeyenler için hüccettir.⁶⁷

Tabâtabâî, Zübeyr b. Avvâm ve Esmâ bt. Ebîbekir’in mutâ nikahını caiz gördüklerini bizzat onların mutâ nikahı ile evlendiklerini ve bu evliliklerinden Abdullah ve Urve’nin doğduğunu ifade etmiş ve delil olarak da aşağıdaki iki rivayeti zikretmiştir.

Birinci rivayeti Rağîb’in (ö. 502/1108) *Muhâderâtın*’dan şöyle nakletmiştir: Abdullah b. Zübeyr İbn Abbâs’ı mutâ nikahını helal kıldığı için ayıpladı. Bunun üzerine İbn Abbâs ona: “(سل أمك كيف سطعت المجامر بينها وبين أبيك؟)” Sor bakayım annene, onunla baban arasında nasıl aşk ateşinin parlayıp yayıldığını. O da annesine sordu. Annesi de ben seni mutâ nikahında doğurdum dedi.”⁶⁸

İkinci rivayeti de *Sahihi Müslim*’den şu lafızlarla nakletmiştir: (عن مسلم القرني، قال: سألت ابن عباس عن المتعة، فرخص فيها، وكان ابن الزبير ينهى عنها، فقال: هذه أم ابن الزبير تحدث: « أن رسول الله صلى الله عليه وسلم رخص فيها، فادخلوا عليها فاسألوها، قال: فدخلنا عليها، فإذا امرأة ضخمة عمياء، فقالت: قد رخص رسول الله صلى الله عليه وسلم فيها Müslim el-Karrîden rivayet edildiğine göre o şöyle dedi: İbn Abbâs’a mutâ’yı sordum. Caiz olduğunu söyledi. İbn Zübeyr ise mutâ’yı nehiy ediyordu. İbn Abbâs şöyle dedi: Bu, İbn Zübeyr’in annesidir. Resûlullah’ın (s.a.v.) izin verdiğini söylüyor. Yanına gidip ona sorun bakayım dedi. Biz de yanına girdik. O şişman olan kör bir kadındı. Resûlullah’ın (s.a.v.) mutâ’ya izin verdiğini söyledi.”⁶⁹

Her iki kaynağa başvurulduğunda Tabâtabâî’nin naklettiği birinci rivayet’in Rağîb’in *Muhâderât*’ında senetsiz bir şekilde aynen yer aldığı görülür.⁷⁰ Senedi olmayan bir rivayetin şeri bir hükmün tespitinde bir değer ifade etmediği bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla bu rivayet şeri bir hüküm ifade etme açısından hiçbir değer taşımaz. Ayrıca bu rivayet tarihi gerçeklerle de çelişmektedir; çünkü Zübeyr, Esmâ bt. Ebîbekir ile hicretten önce evlenmişti. Esmâ hicret ettiği zaman oğlu Abdullah’a hamileydi ve Abdullah İslam’da ilk doğan çocuk olarak meşhurdur. Oysa Mutâ nikahı Mekke fethinde veya Heyber savaşında mubah kılınmış, daha sonra da ebediyen haram kılınmıştır.⁷¹

63 Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünenü'l-Kubrâ*, thk. Hasan Abdulmun’im Şelebî, 1. Baskı, (Beyrut: Müessesetü’l-Risâle, 2001), h. no: 5513.

64 Müslim, “Nikâh”, h. no: 1405.

65 Nevevî, IX, 181.

66 Nevevî, IX, 183.

67 Zeydân, VI, 165.

68 Tabâtabâî, IV, 303.

69 Tabâtabâî, IV, 304.

70 er-Rağîb el-İsfehânî, *Muhâderâtü'l-Üdebâ ve Muhâverâtü’l-Şuarâi ve'l-Bülegâ*, 1. Baskı, (Beyrut: Şirketu Dâri’l-Erkam b. Ebi’l-Erkam, 1420), II, 234.

71 [http://www.dd-sunnah.net\(14.10.2017\)](http://www.dd-sunnah.net(14.10.2017)) السنة الرد على شبهة تمتع أسماء بنت أبي بكر متعة النساء - شبكة الدفاع عن

Bu hadis,

a. İbn Uyeyne'nin rivayetinde “(ثم نهانا عنها يوم خيبر، وعن لحوم الحمر الإنسية) sonra Heyber günü mutâ nikahından ve evcil eşek etinden bizi sakındırdı”⁸¹ şeklinde,

b. Vekî'in rivayetinde (ثم نهانا عنها - يعني عن المتعة يوم خيبر وعن لحوم الحمر الأهلية) sonra Heyber günü mutâ nikahından ve evcil eşek etinden bizi sakındırdı”⁸² şeklinde,

c. Ebû Muaviye'nin rivayetinde “(ثم ترك ذاك) sonra bu terk edildi”⁸³ şeklinde yer almaktadır.

İsmâil b. Ebî Hâlid'in, Kays b. Ebî Hâzım'dan onun da Abdullah b. Mesud'dan olan rivayet tarihi ile Şeyheyn birçok hadis rivayet etmişlerdir.⁸⁴ Dolayısıyla bu tarik Şeyheyn'in şartlarına göre sahihtir.

İbn Mes'ûd'dan gelen bu rivayetler beraber değerlendirildiğinde, mutâ nikahına izin veren Resûlullah'ın daha sonra Heyber savaşında mutâ nikahını yasakladığının yine İbn Mes'ûd rivayeti ile sabit olduğu anlaşılır. Bu rivayetlerin itibara alınması durumunda - yukarıda arz edildiği üzere Şeyheyn'in şartlarına göre sahih olduğu için de itibara alınması gerekir - İbn Mes'ûd'a nesih haberi ulaşmadığı için mutâ nikahının mubah olduğuna inandığı şeklindeki bir açıklamaya da gerek kalmaz.

Mekârim Şirâzî'nin Ehl-i sünnet müfessirlerinden büyük bir topluluğun bu ayetten muvakkat evliliği anladıkları ifadesi isabetli değildir. Zaten ehli sünnet müfessirinden bu görüşte olduğunu iddia ettiklerinden hiç birinin ismini dahi zikretmemiştir. Şayet isimlerini zikretseydi iddiasının doğru olup olmadığı ismini zikrettiği müfessirlerin ifadelerine bakılarak tespit edilebilirdi. Yaptığımız araştırma müfessirlerin ezici çoğunluğunun bu ayetten daimi nikahı anladıklarını gösteriyor. Ayetin mutâ nikahına da delalet ettiğini söyleyenler daha sonra bu hükmün neshedildiğini ifade etmişlerdir.⁸⁵

3. Mutâ nikahının İslam'ın ilk dönemlerinde var olan bir hüküm olduğu konusunda bir problem yoktur. Hz. Ömer'den gelen rivayetin de buna delalet ettiği doğrudur. Fakat bu hüküm daha sonra neshedilmiş, mutâ nikahının haram kılındığına dair Resûlullah'tan (s.a.v.) birçok hadis rivayet edilmiş ve bundan dolayı sahâbenin çoğu ve bütün bölgelerin fakihleri mutâ nikahının haram kılındığı konusunda görüş birliğine varmışlardır.⁸⁶

Resûlullah'tan (s.a.v.) mutâ nikahını yasakladığına dair gelen rivayetlerin ahâd haberler olduğu doğrudur. Burada ahâd haberle Kur'an'da açıkça sabit olan bir hükmün kaldırıldığını kimse söylememiştir. Söylenen şey sünnet ile sabit olan bir hükmün / mutâ nikahının yine sünnetle kaldırıldığıdır. Bunda da bir problem yoktur.

Mekârim Şirâzî mutâ nikahının neshi ile ilgili rivayetlerde bir problem olduğunu iddia etmektedir. Bu problem söz konusu rivayetlerde nesih hükmünün farklı zamanlarda - bazılarında Heyber günü, bazılarında Tebûk savaşında, bazılarında Veda haccında, bazılarında Kaza ümresinde ve bazılarında da Evtas yılında - gerçekleştiğinin ifade edilmiş olmasıdır. Mekârim Şirâzî bu durumu tenakuz olarak görmekte ve bundan hareketle bu rivayetlerin uydurma olduğunu söylemektedir. Oysa söz konusu rivayetler birbirine mu-

81 Abdurrezzak, VII, 506, h. no: 14048.

82 İbn Abdilberr, V, 505.

83 Beyhâkî, XIV, 399, h. no: 14296.

84 Örnek olarak bkz. Buhârî, “İlim”, h. no: 73; Müslim, “Salâtü'l-Musâfirîn”, 47, h. no: 816.

85 Bkz. İbn Cerir, VI, 588-589; Zeccâc, II, 38; Keye'l-Herrâsî, II, 412; Zemahşerî, I, 498-499; Beydâvî, II, 69; Neseî, I, 348; Muhammed b. Ahmed b. Cizzî (ö.741/1340), *et-Teshîl li Ulûmi't-Tenzil*, thk. Abdullah el-Hâlidî, 1. Baskı, (Beyrut: Dâru'l-Erkam b. Ebî'l-Erkam, 1416), I, 187; İbn Kesir, III, 428; İbnü'l-Cevzî, I, 392.

86 İbn Rüşd, III, 80.

halif olan farklı hükümlerden bahsetmemektedir. Bu rivayetlerin bütünü mut'a nikahının daha sonra haram kılındığını ifade etmektedir. Yani mut'a nikahının neshi bu rivayetlerin ortak paydasıdır. Bundan dolayı söz konusu edilen problemin neshin sübutu ile bir alakası yoktur. Dolayısıyla buna dayanarak bu rivayetlerin uydurma olduğu sonucuna varmak isabetli bir istinbat değildir. Ayrıca rivayetlerin ihtiva ettiği hükümler arasında bir zıtlık bulunsa bile çıkış yolu bu rivayetlerin uydurma olduğunu söylemek değildir. Bundan önce başvurulması gereken yöntemler vardır. Rivayetlerin sıhhat durumlarının tespiti, rivayetlerin bütününe sahih olması durumunda cem' yoluna gidilmesi, cem'in mümkün olmaması durumunda tercih yöntemlerine başvurulması ve benzeri usul kitaplarında zikredilen diğer yöntemler.

Mekârim Şirâzî'nin bu rivayetlerin kabul edilmesi durumunda, Kur'an'da sabit olan mut'a nikahı hükmünün bu rivayetlerle neshedildiği sonucuna götüreceği şeklindeki istinbatı da isabetli değildir. Çünkü bu istinbat ayetin anlamının mut'a nikahıyla sınırlandırılması görüşüne mebnidir. Bu görüş Şii-Caferî mezhebinin görüşüdür. Bu görüş, üzerinde ittifak sağlanmadığı gibi cumhurun görüşüne de muhaliftir. Kur'an'ın Kerim'deki herhangi bir ayete cumhurun görüşüne muhalif bir anlamı yükledikten sonra, şu naslar bu ayetin neshedilmesini gerektiriyor şeklindeki bir istinbat kabul edilemez. Çünkü nesih, birbirine muhalif görünen naslar arasında hiçbir şekilde te'lifin sağlanamaması durumunda baş vurulacak bir yöntemdir. Cumhura göre bu ayetten kast edilen daimi nikah olduğuna göre neshi gerektirecek bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla Mekârim Şirâzî'nin bu konudaki iddiasının doğru olmadığı söylenebilir.

Tabersî'nin Ömer'den nakledilen rivayette, temettü haccı ile mut'a nikahının beraber zikredilmiş olmasından hareketle temettü haccı neshedilmediğine göre mut'a nikahının da neshedilmemesi gerektiği şeklindeki istinbatı tamamen ichtihadi bir görüşüdür.⁸⁷ Temettü haccı ile mut'a nikahı birbiriyle alakası olmayan iki ayrı hükümdür. Bundan dolayı birinin neshedilmemiş olması diğerinin de neshedilmemiş olmasını gerektirmez. Buna rağmen böyle bir mantığın yürütülmesi mut'a nikahının neshedildiğine delalet eden hiçbir sahih nassın bulunmaması durumunda belki düşünülebilir. Oysa mut'a nikahının neshedildiğine delalet eden sahih hadisler varit olmuştur. Böyle bir durumda içtihatla bulunmak nassa karşı içtihat olur ki bu da “ (لا مَسَاحَ لِاجْتِهَادِ فِي مَوْرَدِ النَّصِّ) Nassın varit olduğu yerde içtihada yer yoktur.”⁸⁸ meşhur fıkıh kuralına aykırıdır.

4. Tabâtabâî ve Mekârim Şirâzî her ne kadar vahyin esrarını en iyi bilen Ehl-i Beyt imamlarının bu ayetin mut'a nikahı anlamına geldiği konusunda ittifak ettiklerini söylemişlerse de gerek Şia-Zeydiyye gerekse Sünnî kaynaklarında yer alan bazı rivayetler böyle bir ittifakın söz konusu olmadığını göstermektedir. Bu rivayetlerden bazıları şöyledir:

a. Buhârî ve Müslim'in rivayet ettiğine göre Hz. Ali şöyle demiştir: “Resûlullah (s.a.v.) Heyber günü mut'a nikahını ve evcil eşek etini yasakladı.”⁸⁹

b. Hz. Ali'nin İbn Abbâs'ı mut'a nikahı konusundaki görüşünden dolayı uyardığına delalet eden, bir kısmı yukarıda İbn Abbâs'ın mut'a nikahı hakkındaki görüşü değerlendirilirken zikredilen sahih rivayetler de Hz. Ali'nin mut'a nikahının haram kılındığı görüşünde olduğuna delalet etmektedir.

87 Tabersî, III, 51.

88 Ahmed ez-Zerkâ (ö. 1938/1357), *Şerhu'l-Kevâidi'l-Fıkhiyye*, thk. Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, 2. Baskı, (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1989), 147.

89 Buhârî, “Nikâh”, h. no: 5115; Müslim, “Nikâh”, 3, h. no: 1404,

c. Zeyd b. Ali (ö. 122/740) babasından, o da dedesinden rivayet ettiğine göre Ali (a.s) şöyle dedi: “Resûlullah (s.a.v.) Heyber günü mutâ nikahını yasakladı.”⁹⁰

d. Abdullah b. Hasan babasından, o da dedesinden rivayet ettiğine göre Hz. Ali şöyle dedi: Resûlullah (s.a.v.) mutâyı Heyber günü yasakladı kimin mutâ yaptığını duyarsam ona değnek cezası uygularım.⁹¹

e. Beyhakî'nin rivayet ettiğine göre Cafer b. Muhammed'e Mutâ nikahının hükmü soruldu o da, zinanın ta kendisidir diye cevap verdi.⁹²

f. Irak fakihî Hasan b. Yahya b. Zeyd'ın rivayet edildiğine göre o şöyle dedi: Resûlullah (s.a.v.) Ehl-i Beyti mutânın çirkin bir şey olduğu ve yasak kılındığı konusunda icma etmişlerdir.⁹³

Görüldüğü gibi Ehlî Beyt imamlarının önderi olan Hz. Ali'nin bizzat kendisi mutâ nikahının haram olduğunu Resûlullah'tan (s.a.v.) aktarmıştır. İbn Abbâs'ın da mutâ nikahı konusunda yanıldığını bizzat kendisine söylemiş, onu uyarmış ve İbn Abbâs da buna itiraz etmemiştir. Ayrıca bu rivayetler sahihtir. Böyle olunca Ehlî Beyt imamlarının mutâ nikahının caiz olduğu görüşünde ittifak ettikleri iddiasının gerçeği yansıtmadığı ortadadır. Ayrıca yukarıda Şîa-Zeydiyye kaynaklarında yer alan, Zeyd b. Ali ve Caferî Sadık'tan gelen rivayetler de böyle bir ittifakın gerçekleşmediğine delalet etmektedir.

Tabâtabâî'nin naklettiği üzere Ayyâşî'nin Hz. Ali'ye nispet ederek zikrettiği “Ömer mutâyı yasaklamasaydı şaki / kötü kimseden başkası zina etmezdi”⁹⁴ hadisine gelince, bu hadisi Hz. Ali'den rivayet eden kişi Hakem b. Üteyb'dir. Hakem, hicri: 50 de doğmuş, 115 de vefat etmiştir. Yani Hz. Ali'nin vefatından sonra doğmuştur. Dolayısıyla bu hadis zayıftır⁹⁵ bu konuda delil olarak kabul edilemez.

Ayet Bağlamında Mutâ Nikahının Neshedilip Edilmediği

Nisâ: 4/24. ayet bağlamında mutâ nikahının meşruiyeti Şîa ve Ehl-i sünnet arasında tartışılmıştır. Bu tartışma hem muta nikahının meşruiyet delili hem de neshedilip edilmediği konularında olmuştur.

a. Şîi-Caferiler ile Sünnîlerden bazıları mutâ nikahının hem Kur'an hem de sünnet ile meşru kılındığını söylerken, Sünnîlerin cumhuru bu nikahın İslam'ın ilk dönemlerinde sadece Sünnet ile meşru kılındığını söylemişlerdir.

b. Şîi-Caferiler mutâ nikahının meşruiyetinin aynen devam ettiğini söylerken, Sünnîlerin bütünü mutâ nikahın daha sonra neshedildiğini söylemişlerdir.

3.1. İslam'ın İlk Dönemlerinde Meşru Olan Mutâ Nikahının Meşruiyet Delili

İslam'ın ilk dönemlerinde mutâ nikahının meşru olduğunu söyleyenler, bu nikahın meşruiyet delilinin ne olduğu konusunda tartışmışlardır.

90 Zeyd b. Ali b. Hüseyin b. Ali, *Müsnedü İmam Zeyd*, Cem', Abdulaziz b. İshâk el-Begdadî, (Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, bty), 271; Hüseyin b. Ahmed es-Siyâgî (ö. 1221/1806), *er-Revdu'n-Nadir Şerhu Mecmui'l-Fıkhi'l-Kebîr*, Beyrut: Dâru'l-Cil, ts.), IV, 22; Zeydân, VI, 172.

91 Siyâgî, IV, 23.

92 Şevkânî, Muhammed b. Abdullah, *Neylü'l-Avtâr*, thk. İsmâuddin es-Sebâbitî,1. Baskı, (Mısır: Dâru Hadis, 1993), VI, 162; Siyâgî, IV, 26; Zeydân, VI, 172.

93 Siyâgî, IV, 26; Zeydân, VI, 172.

94 Tabâtabâî, IV,

95 www.ahlalhdeth.com ما مدى صحة إسناد لولا أن عمر نهى عن المتعة ما زق إلا شقي - ملتقى أهل الحديث (16.10.2017) (جلمد) Muhammed Ahmed Celmed

Şîî-Caferilere göre mut'a nikahının meşruiyet delili Kur'an-ı Kerim'den Nisâ: 4/24. ayettir. Onlara göre bu ayetteki (قَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ) ifadesinden kastedilen mut'a nikahıdır. Sünnet delilleri ise Ehl-i Beyt imamlarından ve Sünnî kaynaklarından naklettikleri bazı hadislerdir.

Sünnîler ise mut'a nikahının meşruiyet delili hakkında ihtilaf etmişlerdir:

a. Sünnîlerden bazıları Şîî-Caferiler gibi muta nikahının meşruiyet delilinin Nisâ: 4/24. ayetteki (قَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ) ifadesi ve bu konuda varit olan bazı sahih hadisler olduğunu söylemişlerdir. Ancak bunlar Şîî-Caferilerden farklı olarak bu hükmün bilahare neshedildiğini ifade etmişlerdir.

b. Sünnîlerin cumhuruna göre ise mut'a nikahının meşruiyet delili sünnettir. Cumhura göre önceleri Sünnet ile meşru kılınmış olan mut'a nikahı daha sonra neshedilmiştir.

Tarafların mut'a nikahının meşruiyeti ile ilgili delilleri ve bu konudaki tartışmaları "ayet lafızlarının delaleti bağlamındaki tartışmalar" ve "ayetin anlamına delalet eden kıraat ve rivayetler bağlamındaki tartışmalar" başlıkları altında ele alındı.

3.2. İslam'ın İlk Dönemlerinde Meşru Olan Mut'a Nikahının Neshi

Mut'a nikahının neshi konusunda başlıca iki görüş vardır: Sünnîlere göre mut'a nikahı neshedilmiştir. Şîîlere göre ise bu nikah neshedilmemiştir, hükmü bakidir.

Mut'a nikahının neshedildiğini söyleyen Sünnîlerin cumhuruna göre önceleri sünnet ile meşru kılınmış mut'a nikahı daha sonra yine sünnet ile neshedilmiştir. Nisâ: 4/24. ayetteki (قَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ) ifadesinden kastedilen daimi nikahtır. Bu ifadede mut'a nikahına delalet eden bir anlam yoktur. Dolayısıyla bu ayetin başka bir ayetle neshedildiğini söylemeyi gerektirecek bir durum söz konusu değildir.⁹⁶ Sünnet ile meşru kılınmış olan mut'a nikahının daha sonra yine sünnet ile neshedildiğine delalet eden sahih rivayetler varit olmuştur. Bu rivayetlerden bazıları şöyledir:

1. Buhârî ve Müslim'in rivayet ettiklerine göre Ali b. Ebi Tâlib şöyle dedi: "Resûlullah (s.a.v.) Heyber günü mut'a nikahını ve evcil eşek etini yasakladı."⁹⁷

2. Müslim'in Rabi' b. Sebre el-Cuhenîden, onun da babasından naklettiğine göre, babası Resûlullah (s.a.v.) ile gazvede bulunduğunu ve Resûlullah'ın (s.a.v.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Ey insanlar ben size kadınlara istimtâda bulunmanıza (mut'a nikahı yapmanıza) izin vermişim. Artık Yüce Allah onu kıyamete kadar haram kılmıştır. Kimin yanında mut'a nikahlı biri varsa onu bıraksın. Onlara verdiklerinizden bir şey de almayın"⁹⁸ Başka bir rivayette de bu gazvenin Mekke fethi olduğu zikredilmiştir.⁹⁹

3. İbn Mâce'nin rivayet ettiğine göre İbn Ömer şöyle dedi: "Ömer b. Hattâb hilafete geldiği zaman insanlara şöyle hitap etti: Resûlullah (s.a.v.) bize mut'a için üç gün izin verdi sonra da onu yasakladı. Muhsan olan birinin mut'a yaptığı haberini alırsam onu mutlaka recmederim. Ancak bana, Resûlullah'ın (s.a.v.) onu yasakladıktan sonra helal kıldığına şahitlik eden dört şahitle gelirse başka"¹⁰⁰

96 "Ayetteki *istimtâ'* (الاستمتاع) kelimesinin daimi nikaha delaleti" konusuna bkz.

97 Buhârî, "Megâzi", h. no: 4216; Müslim, "Nikâh", 3, h. no: 1407.

98 Müslim, "Nikâh", 3, h. no: 1406.

99 Müslim, "Nikâh", 3, h. no: 1406.

100 İbn Mace, Ebû Abdullah b. Muhammed el-Kazvîni (ö. 273/887), *Sünenü İbn Mâce*, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Murşid, Muhammed Kâmil Karabelli, Abdullatif Hırzullâh, 1. Baskı, (byy: Dâru er-Risâle'l-Alemiyye, 2009), "Nikâh", 45, h. no: 1963. Bu baskının tahkikini yapanlar bu hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir. Elbâni (ö. 1420/1999) de Dâru İhyâ'î'l-Kutubî'l-Arabiyye baskısında bu hadisin "hasen" olduğuna hükmetmiştir. Bkz. İbn

4- Taberânî'nin (ö. 360/971) rivayet ettiğine göre Sâlim b. Abdullah şöyle dedi: Abdullah b. Ömer geldi. Ona, Abdullah b. Abbâs mut'a nikahını emrediyor dendi. Bunun üzerine İbn Ömer: "Subhanallâh İbn Abbâs'ın böyle yapacağını zannetmiyorum" dedi. Ardından da "İbn Abbâs Resûlullah (s.a.v.) zamanında küçük bir çocuktuk" dedi ve şöyle devam etti: "Resûlullah (s.a.v.) bizi, mut'a nikahı yapmaktan sakındırdı. Biz de meşru olmayan bir ilişkide bulunmazdık." Bu hadisi Taberânî Evsât'ında rivayet etmiş, Muâfâ b. Süleyman dışındaki ravileri *es-Sahih*'in ravileridir. Muâfâ b. Süleyman da "sıka"dır.¹⁰¹

Sünnilerden bu nikahın neshedildiğini söyleyen bazılarına göre ise Kur'an'da meşruiyet delili bulunmayan bu nikah önceleri sünnet ile meşru kılınmıştı ama daha sonra Kur'an ile neshedilmiştir. Bu konuda dayandıkları sahih bir rivayet şöyledir:

Hâkim'in Abdullah b. Müleyke'den rivayet ettiğine göre o şöyle dedi: Hz. Aişe'ye Mut'a hakkında soru soruldu. Hz. Aişe de, "Benimle sizin aranızda Allah'ın kitabı var" dedi ve şu ayeti okudu: "(وَالَّذِينَ هُمْ يُفْرُوهُمْ حَافِظُونَ)" Onlar ki, ırzlarını korurlar" (el-Mü'minûn: 23/5). Hâkim, Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir.¹⁰² Hz. Aişe bu ayete dayanarak Yüce Allah'ın Mut'a nikahını haram kıldığını ifade etmiştir.¹⁰³

Mekkî b. Ebî Tâlib (ö. 437/1045) Hz. Aişe'nin "(وَالَّذِينَ هُمْ يُفْرُوهُمْ حَافِظُونَ)" Onlar ki, ırzlarını korurlar" (el-Mü'minûn: 23/5). Ayetine dayanarak Yüce Allah'ın mut'a nikahını haram kıldığı sözü üzerine şöyle demiştir: Bu güzel bir sözdür; çünkü mut'a nikahı sahih bir evlilik olmadığı gibi milk-i yemin¹⁰⁴ de değildir. Yüce Allah da bu ayette kişinin, eşi ve cariyesi dışındakilerden kendisini korumasını farz kılmıştır.

Ebû Muhammed de şöyle demiştir: Bu söz, mut'a nikahının sünnet ile meşru kılındığını, sonra da Kur'an ile neshedildiğini söylememiz durumunda tutarlı olabilir. Mut'anın önceleri Kur'an ile meşru kılındığını söyleyemeyiz. Çünkü mut'a nikahının Kur'an ile meşru kılındığını söylememiz halinde Medenî olan Nisâ suresi ile meşru kılındığını söylememiz gerekecektir. Oysa nasih olduğu ifade edilen "(وَالَّذِينَ هُمْ يُفْرُوهُمْ حَافِظُونَ)" Onlar ki, ırzlarını korurlar" (el-Mü'minûn: 23/5). Ayeti Mekkî'dir. Mekkî olan bir ayet Medenî olan bir ayeti neshedemez; çünkü ondan önce nazil olmuştur.¹⁰⁵

Aslında mut'a nikahının sünnet ile meşru kılındığı, sonra da Kur'an ile neshedildiği şeklindeki açıklamalar problemleri görmektedir. Çünkü Ebû Muhammed'in de ifade ettiği üzere, mut'a nikahının Kur'an'la sabit olduğunun söylenmesi durumunda Mekkî olan bir ayetin Medenî olan bir ayeti neshettiğinin söylenmesi gerekeceği, mut'a nikahının sünnet ile sabit olduğunun söylenmesi durumunda ise böyle bir problemin çıkmayacağı anlaşılmaktadır. Oysa sünnet ile sabit olan mut'a nikahının Kur'an ile neshedildiğini söylemek durumunda da benzeri bir problem ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu durumda da Mekkî olduğu söylenen bir ayetin sünnet ile sabit olan mut'a nikahını neshettiğini söylememiz gerekecektir. Eğer Mekkî olan bir ayet sünnet ile sabit olan bir hükmü neshetmişse neshe-

Mace, Ebû Abdullah b. Muhammed el-Kazvini, *Sünenu İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki, (by: Daru İhya'l-Kutub'l-Arabiyye, ts.) "Nikâh", 44, h. no: 1963.

101 Nuruddin el-Heysemî (ö. 807/1404), *Mecmeu'z-Zevaid ve Menbeu'l-Fevâid*, thk. Hisamuddin el-Kudsî, (Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1994), IV, 265, "Nikâh", h. no: 7388.

102 Nehhâs, II, 191, dipnot: 3

103 Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-İdâh li Nâsihi'l-Kur'ani ve Mensûhihi*, thk. Ahmed Hasan Ferhât, 1. Baskı, (Cidde: Dâru'l-Menâre, 1986), 222.

104 Milk-i yemin, ister erkek ister bayan olsun, sahip olunan / mülkiyet altında bulunan köle ve cariyelerdir. bkz. fatwa.islamweb.net/fatwa/index.php?page=showfatwa. 2001.01.02) مركز الفتوى - اسلام ويب - شروط معاشرتها - (حكم ملك اليمين وشروط معاشرتها - مركز الفتوى

105 Mekkî, 222-223.

dilen hükmün ayetten önce olması gerekir. Yani mutâa nikahının daha Mekke döneminde neshedilmiş olması gerekir. O zaman Resûlullah'ın daha sonraları Medine döneminde geçici bir süreliğine mutâa nikahına cevaz verdiğini ifade eden deliller nasıl açıklanabilir? Dolayısıyla sünnet ile sabit olan mutâa nikahının Kur'an ile neshedildiğini söyleyen görüş ihtiva ettiği bu problemde dolayı tutarlı görünmemektedir. Ayrıca Hz. Aişe'nin hadisinde de nesih ifadesi açıkça zikredilmemiştir. Onun Kur'an'da böyle bir hükmün bulunmadığını ve zikrettiği ayetin umum ifadesinin mutânın caiz olmadığına delalet ettiğini söylemek istediği anlaşılmaktadır.

Sünnilerden bazılarının göre de Nisâ: 4/24. ayetteki (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ) ifadesinden kastedilen mutâa nikahıdır. Önceleri bu ayet ile meşru kılınmış olan mutâa nikahı daha sonra neshedilmiştir. Bu görüşü savunanlar, (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ) ifadesi ile sabit olan mutânın Kur'an ile neshedildiğine delalet eden rivayetler zikretmişlerdir. Bu rivayetlerden bazıları şunlardır:

1- Ebû Dâvud *Nâsîh*'inde, İbn Münzir ve Nehhâs'ın Atâ'dan rivayet ettiklerine göre İbn Abbâs (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ) ayetinin (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ) Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde, onları iddetlerini dikkate alarak boşayın” (et-Talâk: 65/1), (وَالْمُطَلَّاتُ) “Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli beklerler” (el-Bakara: 2/288), (يَرْزُقْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ) “Boşanmış kadınlar kendilerini üç ay süreyle beslerler, henüz âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır.” (et-Talâk: 65/4). Ayetleriyle neshedildiğini söylemiştir.¹⁰⁶ Nehhâs'ın *en-Nâsîhu ve'l-Mensûh* kitabının tahkikini yapan Süleyman b. İbrahim bu hadisin isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.¹⁰⁷

2- Tirmizî, Beyhakî ve Taberânî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerine göre o şöyle dedi: “İslam'ın ilk dönemlerinde mutâa nikahı vardı. Kişi tanıdıklarının bulunmadığı bir beldeye gider ve orda kaldığı süre miktarınca bir kadınla evlenirdi. Böylece bu kadın da onun malını korur ve işlerini düzene sokardı. Bu durum (إِلَّا عَلَىٰ أَرْوَاحِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ) ancak eşleri ve ellerinin altında bulunan cariyeleri bunun dışındadır” (el-Müminûn: 6). Ayeti ininceye kadar böyleydi. Artık bu ayetle, ayette ifade edilen iki şeyden yani eşler ve cariyelerden başkası yasak kılınmış oldu.”¹⁰⁸ Mubarekfûri'nin (ö. 1353/1934) ifade ettiğine göre İbn Hacer bu hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.¹⁰⁹

3- İbn Ebî Hâtîm'in İbn Abbâs'tan rivayet ettiğine göre, onun (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ إِلَىٰ أَجَلٍ) “Onlardan belli bir süreye kadar faydalandıklarınıza” şeklinde okuduğu ayeti (مُحْصِنِينَ) “(عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ) Size analarınızla...evlenmek haram kılındı” (en-Nisâ: 4/23). Ayeti neshetmiştir. Böylece mutâa haram kılınmıştır. Kur'an'da bunu tasdik eden başka bir ayet de, (إِلَّا عَلَىٰ أَرْوَاحِهِمْ) “(عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ) Size analarınızla...evlenmek haram kılındı” (en-Nisâ: 4/23). Ayeti neshetmiştir.

4- Taberânî ve Beyhakî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiklerine göre, (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ إِلَىٰ) “Onlardan belli bir süreye kadar faydalandıklarınıza” şeklinde okunan ayeti, (عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ) Size analarınızla...evlenmek haram kılındı” (en-Nisâ: 4/23). Ayeti neshetmiştir. Böylece mutâa haram kılınmıştır. Kur'an'da bunu tasdik eden başka bir ayet de, (إِلَّا عَلَىٰ أَرْوَاحِهِمْ) “(عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ) Size analarınızla...evlenmek haram kılındı” (en-Nisâ: 4/23). Ayeti neshetmiştir.

106 Ebû Dâvud *Nâsîh*'inde, İbn Münzir ve Nehhâs bunu Atâ'dan nakletmişlerdir. Bkz. Suyûtî, IV, 330.

107 Nehhâs, II, 192, dipnot: 1.

108 Cessâs, III, 8. Hadis için bkz. Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ et-Tirmizî, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd., 2. Baskı, (Mısır: Mektebe ve Matbaatu Mustafa Halebî, 1975), Nikâh, h. no: 1122; Beyhakî, Nikâh, 188, h. no: 14552; Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mücemü'l-Kebîr*, thk. Hamdî b. Abdulmecid es-Selefi, 2. Baskı, (Kahire, Mektebetu İbn Teymiyye, 1994), X, 320, h. no: 10782.

109 Mubarekfûri, IV, 226.

110 Suyûtî, IV, 327.

(أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ) ancak eşleri ve ellerinin altında bulunan cariyeleeri bunun dışındadır” (el-Müminûn: 6). Ayetidir.¹¹¹

Sünnîlerden bazılarının bu ve benzeri rivayetlere dayanarak Kur’an’la sabit olan mutâ nikahının yine Kur’an’la neshedildiği görüşü şu gerekçelerden dolayı isabetli değildir.

1- Yukarıda zikredildiği üzere ilk iki rivayet zayıftır. İbn Abbâs’ın zikrettiği kıraat de daha önce ifade edildiği üzere az bir kıraattir. Yani ona Kur’an denmez.¹¹² Bu tür rivayetlere dayanarak bir ayetin mensuh olduğunu söylenemez.

2- Kur’an’la sabit olan mutâ nikahının daha sonra neshedildiği görüşü “istimtâ” kelimesinden kast edilenin mutâ nikahı olduğu görüşüne mebnidir. Bu kelimenin mutâ nikahı anlamına geldiği görüşü ise ittifakla kabul edilen bir görüş olmadığı gibi cumhurun görüşüne de muhaliftir. Daha önce bu kelimeden kast edilenin nikah olduğu ve cumhurun da bu görüşü savunduğu zikredildi. Yukarıdaki rivayetlerin dayandığı İbn Abbâs’tan, istimtâ kelimesinden kast edilenin nikah olduğunu söylediğine dair rivayetler de nakledilmiştir.¹¹³ Bu da en azında istimtâ kelimesinin anlamında ihtilaf edildiğine ve bu kelimenin mutâya delaletinin zorunlu olmadığına işaret etmektedir. Dolayısıyla bu kelimenin daimi nikah anlamına gelmesi de mümkündür. Nesih ise t’lifi asla mümkün olmayan nasların bulunması durumunda söz konusu olabilir. Cumhurun istimtâ kelimesine verdiği anlam, yukarıdaki rivayetlerde zikredilen ayetlerle herhangi bir çelişki arz etmemektedir. Çelişkinin olmadığı yerde de nesih söz edilemez.

3- Nisâ: 4/24. ayetteki (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ) ifadenin mutâ nikahı anlamında kullanılmayacağı bir sonraki konu olan “Bağlam açısından bu ayetin mutâ nikahına delalet edip etmediği” başlığı altında arz edilecektir. Buna göre bu ifadeden kast edilenin daimi nikah olduğu görülecek ve bu açıdan da nesih bahsetmeyi gerektirecek bir durumun söz konusu olmadığı anlaşılacaktır.

4- Buhârî ve Müslim’in Abdullah b. Mes’ud’dan rivayet ettikleri “Biz, Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte savaşa çıktık. Eşlerimiz yoktu. Biz Resûlullah’a, (s.a.v.) kendimizi hadım edelim mi? dedik. Resûlullah (s.a.v.) bunu yasakladı ve bir elbise mukabilinde belli bir süreliğine nikah yapmamıza izin verdi.” hadisi de Nisâ: 4/24. ayetteki (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ) ifadesinden kast edilenin mutâ nikahı olmadığına delalet etmektedir. Şöyle ki, bu ayet mutâ nikahına delalet etseydi Abdullah ve diğerlerinin Resûlullah’a (s.a.v.) kendimizi hadım edelim mi? demelerine gerek kalmaz, mutâ nikahı yaparlardı. Böyle yapmadıklarına göre bu hadis, ayetin mutâ nikahıyla alakalı olmadığına delalet ettiği gibi, bu nikahın sünnet ile meşru kılındığına da delalet etmektedir. Sünnet ile meşru kılınan mutâ nikahı daha sonra yine sünnet ile neshedilmiştir.¹¹⁴

Bağlam Açısından Ayetin Mutâ Nikahına Delalet Edip Etmediği

Daha önce Şîî-Caferî mezhebine göre Nisâ: 4/24. ayetin mutâ nikahına delalet ettiği ve bu hükmün neshedilmeyip baki kaldığı zikredildi. Sünnîlerden bazılarının göre de bu ayetin kast edilenin mutâ nikahı olduğu; fakat bu hükmün daha sonra neshedildiği belirtildi. Cumhura göre ise bu ayetten kastedilenin daimi nikah olduğu ifade edildi. Söz konusu ayet, Kur’an-i Kerim’deki nikah, talak, iffet vb. ayetlerle beraber ele alındığında onun mutâ nikahıyla bir ilgisinin olmadığı anlaşılacaktır. Bunlar maddeler halinde şöyle açıklanabilir:

111 Suyûtî, IV, 327.

112 “Ayetin Anlamına Delalet Eden Kıraat ve Rivayetler Bağlamındaki Tartışmalar” konusuna bkz.

113 “Ayetteki *istimtâ* kelimesinin daimi nikaha delalet ettiğini söyleyenlerin cevapları” konusuna bkz.

114 Zeydân, VI, 167.

1. Kur'ân-i Kerîm nikâh ve ona bağlı ahkâmı teferruatlı biçimde ele almış ve neyin ne kadar ve hangi şartlarda haramlıktan çıkıp helal hale geleceğini belirtmiştir. Bu çerçevede evlenilmesine izin verilenler ve izin verilmeyenler, çok evlilik ve sınırları, evliliğin sonuçları, evliliğin işleyişi, sırasında ortaya çıkacak problemler ve bunların hallinde takip edilecek esaslar, evliliğin sonlanması halinde ortaya çıkan hukuk teferruatıyla işlenmiştir (mehir, ilâ, fey', ilâdan dönüş, li'ân, zihâr, muhala'a, talak, hakem, iddet, ric'a, nafaka, miras vs.). Mut'a nikâhı gibi çok önemli bir konuya dair herhangi bir hükmün vazedilmemiş olması ise Kur'ân'ın onunla ilgilenmediğine delalet etmektedir.¹¹⁵

2. Kur'ân-ı Kerîm'in mut'aya izin verdiği iddia edildiğine göre onunla ilgili farz derecesinde zarûri ahkâm vardır ve bunlarla ilgili nasslarda herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Bu hükümlerin Kur'ân ve Hz. Peygamber tarafından ihmal edilmiş olması imkansızdır. Mesela Kur'ân-ı Kerîm bütün ayrıntılarıyla iddet konusunu açıklamıştır. Mut'adaki iddet nedir? Neye göre belirlenmiştir? Hangi şartlarda ne kadar iddet gerekir? Mut'a iddia edildiği gibi makbul bir nikâhsa Kur'ân'da açıklanan iddetin mut'ayı ilgilendirmediğinin ya da onu da kapsamadığının delili nedir? Ne Kur'ân'da ne de Hz. Peygamber'in hadislerinde böyle bir bilgi vardır.¹¹⁶

3. “فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ” Kadınlardan (nikâhlanıp) faydalandıklarınıza mehirlerini verin” (en-Nisâ: 4/24). ifadesinin doğru anlamı önceki ifadeye atfedilmesiyle ortaya çıkar. Önceki ifade şöyledir: “(وَأَحِلَّ لَكُم مَّا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ) Bunların dışında kalanları ise, iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz size helâl kılındı” (en-Nisâ: 4/24). Buna göre “فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ” ifadesinin önceki ifade ile birlikte anlamı şöyle olur: Bunların dışında kalanlardan duhûl ile yararlandıklarınıza “فَاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ” mehirlerini verin.” Bu ifade evlilikte cinsel ilişkinin gerçekleşmesiyle mehrin tümünün vacip olacağını beyan etmektedir. Ayetin bağlamı bu manayı açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Şöyle ki: Bir önceki (...حُرْمَتٌ عَلَيْكُمْ أَمَّا تَدْرِكُهُمْ) ayeti ile bu ayetin baş kısmında evlenilmesi haram olan kadınlar zikredilmiştir. Sonra buna “(وَأَحِلَّ لَكُم مَّا وَرَاءَ ذَلِكَ) ifadesi atfedilerek zikredilenlerin dışındakilerle evlenmenin helal kılındığı beyan edilmiştir. Sonra “(أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ) iffetli yaşamak ve zinadan korumak şartıyla mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz, ifadesiyle de böyle bir nikahta bulunmanın helal kılındığı açıklanmıştır. Daha sonra da nikah kıyılmasının akabinde duhûlün gerçekleşmesi durumunda mehrin tümünün vacip olacağını ifade eden “فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً) kısmı gelmiştir.¹¹⁷ Nikahtan sonra duhûlün gerçekleşmemesi durumunda belirlenmiş olan mehrin yarısının verilmesi gerekeceği hükmü ise, duhûl gerçekleşmeden boşanma olması halinde verilmesi gereken mehir miktarını beyan eden diğer bir ayetten anlaşılmaktadır. Söz konusu ayet de şudur: “(وَأَنْ تَلْقَيْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ) Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız, tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarıdır” (Bakara: 2/237). Böylece “فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً) ifadesinin mut'a nikâhıyla hiçbir alakasının olmadığı, bunun daimi nikahtan sonra kişinin eşiyle cinsel ilişkide bulunması durumunda mehrin tümünün vacip olacağını beyan ettiği anlaşılmaktadır.¹¹⁸

3. Mut'a nikâhının caiz olduğuna delil getirilen Nisâ: 4/24. ayeti bir ayrıntının parçasıdır ki o da mehirdir. Ayet, nikâh akdi yapılp zifaf gerçekleştikten sonra (istimtâdan maksat zifafur) kadının mehrin tamamına hak kazanacağını ifade etmektedir. Akit esna-

115 Köse, 84-85.

116 Köse, 85.

117 Cessâs, III, 94-95; Zeydân, VI, 166-167.

118 Zeydân, VI, 167.

sında mehir belirlenmişse kadın anlaştıkları meblağa, mehir belirlenmemişse mehr-i misle hak kazanır. Görüldüğü gibi hüküm tamamen mehir ile alakalıdır. Konuyu tamamlayan Kur'ândaki diğer ayrıntılar da şu şekildedir: Nikâh yapılmış ve akit sırasında mehir belirlenmiş; ancak zifaf vaki olmadan ayrılık vuku bulmuşsa kadın mehrin yarısını alacaktır. Mehir belirlenmeden nikâh yapılmış; ancak zifaftan önce boşanma / ayrılık söz konusu olmuşsa kadına mutâ'â (gönül alma kabilinden giysi vb. türünden hediye) verilir. Görüldüğü gibi ayetler mehir ile ilgili bir bütünün parçalarıdır.¹¹⁹ İbn Aşûr (ö. 1393/1973) da bu âyetin mutâ'â nikâhı hakkında nazil olmasının uzak olduğunu; çünkü bağlamının buna müsaade etmediğini ifade etmiştir.¹²⁰ Kur'an ayetlerini, bağlamın delalet ettiği anlamdan uzaklaştırıp, sadece Arapların konuşmalarında kast ettikleri manalara yorumlamak doğru değildir.¹²¹

Sonuç

İslam'ın ilk dönemlerinde mubah olan mutâ'â nikahının daha sonra yasaklanıp yasaklanmadığı konusu Hz. Peygamber'in vefatından sonra mutâ'â nikahı yapanlar veya buna fetva verenler ortaya çıkınca tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle âlimlerin çoğunluğu olan cumhur ile Şia-Caferiyye mezhebi arasında tartışılan bu konuda cumhur mutâ'â nikahının daha sonra haram kılındığı görüşünde karar kılarken, Şia-Caferiyye mezhebi bu nikahın mubah olarak devam ettiği görüşünü savunmuştur.

Bu tartışmalar Kur'an-i Kerim'den Nisâ: 4/24. ayet ile mutâ'â nikahı konusunda varit olan rivayetler çerçevesinde gerçekleşmiştir.

Şia-Caferiyye mezhebi bu ayetteki istimtâ' kelimesinden kastedilenin mutâ'adan başka bir şey olamayacağına ısrar ederken, cumhur kastedilenin nikah olduğunu söylemiştir. Tarafların bu kelimenin anlamı ile ilgili delillerinin tahlili sonucu kastedilenin nikah olduğu anlaşılmıştır.

Bu ayetin tefsirinde, bazı sahâbe ve tâbiünden ayetin anlamına delalet eden bir takım rivayetler nakledilmiştir. Bu rivayetlerden bir kısmı ayetin anlamı ile ilgili, bir kısmı da ayetin anlamına delalet eden kıraat ile ilgilidir. Her ikisinin de ayetin anlamına etkisi tartışılmıştır. Şia tefsirlerinde bunların mutâ'aya delalet ettiği savunulurken, cumhur bunların mutâ'aya delil olamayacağını ifade etmiştir. Tarafların delillerinin tahlili sonucu, söz konusu kıraat ve rivayetlerin ayetin anlamının muta olduğunu ispatlamaya kifayet etmediği görülmüştür.

Bu ayet bağlamında Şia-Caferiyye ile cumhur arasındaki tartışma noktalarından biri de mutanın meşruiyet delilinin ne olduğu ve bunun neshedilip edilmediğidir. Şii-Caferiler mutanın hem Kur'an hem de sünnet delili ile meşru kılındığını ve meşruiyetinin aynen devam ettiğini söylerken, cumhur bu nikahın İslam'ın ilk dönemlerinde sadece sünnet ile meşru kılındığını, daha sonra da yine sünnet ile ebediyen neshedildiğini söylemişlerdir. Delillerin tahlili sonucu bu açıdan da Şia-Caferiyye'nin iddiasının isabetli olmadığı görülmüştür.

Son olarak söz konusu ayet, Kur'an-i Kerim'deki nikah, talak, iffet vb. ayetlerle beraber ele alındığında onun bağlam açısından da mutâ'ayla bir ilgisinin olmadığı anlaşılmıştır.

119 Köse, 85.

120 İbn Aşûr, V, 11.

121 Bkz. Maşallah Turan. *Kur'an'ın Anlaşılmasında Sembolizm Tartışmaları*, (Konya: Hüner Yayınevi, 2016), s. 62. Ayrıca bağlamın anlama etkisi için bkz. Nurullah Agitoğlu. *Hadis ve Bağlam*, (İstanbul: Kitâbi, 2015), s. 159-159.

Kaynakça

- Abdurrezzâk, Ebû Bekir. *el-Musannef*, thk. Habiburrahmân el-A'zamî, 2. Baskı, (Hindistan: el-Meclisü'l-İlmî, 1403).
- Agitoğlu, Nurullah. *Hadis ve Bağlam*, (İstanbul: Kitâbî, 2015).
- Ahmed İbn Hanbel. *Müsned*, 1. Baskı, thk. Şuayb el-Arnaût vd., (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2001).
- Aydın, Mehmet Âkif. "Mehir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yay., 2003), XXVIII, 389.
- Beydâvî, Nâsiruddîn Abdullâh. *Envâru't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vîl*, (Beyrût: Dâru Sâdır, 2001).
- Cessâs, Ebû Bekir er-Râzî. *Ahkâmu'l-Kur'an*, thk. Muhammed Sadık el-Kamhâvî, (Beyrut: Dâru İhyai't-Turâsî'l-Arabî, 1405).
- Dimeşkî, Muhammed b. Abdurrahman. *Rahmetü'l-Ümme fi İhtilâfi'l-Eimme*, 3. Baskı, (Mısır: Mektebetu Mustafa el-Halebî, 1986);
- Dönmez, İbrahim Kâfî. "Mutâ'a" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yay., 2006), XXXII, 174-180.
- Ebû Avâne Ya'kub b. İshâk. *Mustahrecu Ebi Avâne*, thk. Eymen b. Arif, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1998).
- Ebû Bekir Ahmed el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kubrâ*, thk. Merkezi Hecr, 1. Baskı, (Kahire: Dâru Hecr, 2011).
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf el-Endelüsî. *el-Bahru'l-Muhît*, thk. Sıdkî Muhammed Cemîl, (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1420)
- Ebu'l-Berekât Abdullâh en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzil ve Hekâiku't-Te'vîl*, thk. Yusuf Ali Bedyevî, 1. Baskı, (Dimeşk-Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 2005).
- Ebu'l-Fidâ İsmâîl İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Mustafâ es-Seyyid Muhammed vd., (Cize: Müessesetu Kurtuba ve Mektebetu Evlâdîş-Şeyh li't-Turâs, ts.).
- fatwa.islamweb.net/fatwa/index.php?page=showfatwa. مركز اسلام ويب - مركز حكم ملك اليمن وشروط معاشرتها - إسلام ويب - الفتوى (02).01.2001 Burada kastedilen cariyelerdir.
- Heysemî, Nuruddîn. *Mecmeu'z-Zevaid ve Menbeu'l-Fevâid*, thk. Hisamuddîn el-Kudsî, (Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1994).
- http://www.dd-sunnah.net(14.10.2017) السنة الرد على شبهة تمتع أسماء بنت أبي بكر متعة النساء - شبكة الدفاع عن إسهانî, er-Rağîb. *Muhâderâtü'l-Üdebâ ve Muhâverâtü'ş-Şuarâi ve'l-Büleğâ*, 1. Baskı, (Beyrut: Şirketu Dâri'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1420).
- İbn Abdilber, Yûsuf b. Abdillâh Kurtubî. *el-İstizkâr*, thk. Sâlim Muhammed Atâ vd. 1. Baskı, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000).
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîru ve't-Tenvîr*, (Tunus: Dâru't-Tunisiyye, 1984).
- İbn Cerîr, Ebû Cafer Muhammed et-Taberî. *Camiü'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, thk. Abdullâh b. Abdilmuhsin et-Türki bi't-Teâvuni Mea'l-Merkezi'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, Abdussened Hasan (Yemame: Hecr, bty).
- İbn Cizzî, Muhammed b. Ahmed. *et-Teshîl li Ulûmi't-Tenzil*, thk. Abdullâh el-Hâlidî, 1. Baskı, (Beyrut: Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1416).
- İbn Ebî Hâtîm, Abdurrahmân. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib, 1. Baskı, (Mekke-Riyâd: Mektebetu Nezâr Mustafâ el-Bâz, ts.).
- İbn Hacer el-Askalânî. *Telhîsu'l-Habîr fi Tahrîci Ehâdîsi'f-Rafîiyyi'l-Kebîr*, 1. Baskı, (byy: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1989).
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali. *Fethü'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk., Muhibbudîn el-Hatîb, 1. Baskı, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379).

- İbn Mace, Ebû Abdullah b. Muhammed el-Kazvini, *Sünenu İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâki, (byy: Daru İhyai'l-Kutubi'l-Arabiyye, ts.).
- İbn Mace, Ebû Abdullah b. Muhammed el-Kazvini. *Sünenu İbn Mâce*, thk. Şuayb el-Arnaût, Adil Murşid, Muhammed Kâmil Karabellî, Abdullatif Hırzullâh, 1. Baskı, (byy: Dâru er-Risâle'l-Alemiyye, 2009).
- İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktasid*, 3. Baskı, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007).
- İbn Salâh, Takiyyuddin. *Mukaddimetu İbn Salâh*, thk. Nuruddin Itr, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1986).
- İbnu'l-Cevzi, Ebu'l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahmân. *Zâdu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, thk. Abdurrezâk el-Mehdi 1. Baskı, (byy: Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, 1422).
- Kahraman, Abdullah. "Mutâa Nikahı Üzerine Bazı Mulahazalar", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 2007, IX, 153-170, sayfa: 163-166.
- Karaman, Hayreddin "Caferiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yay., 1993), VII, 4.
- Kaşıkçı, Osman. "Mutâa Nikâhı", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 2007, III, 43-58, sayfa: 50-55;
- Keye'l-Herrâsi, Ali b. Muhammed. *Ahkâmu'l-Kur'an*, thk. Musa Muhammed Ali ve arkadaşı, 2. Baskı, (Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1405).
- Köse, Saffet. "Caferilikte Mutâa ve Ona Karşı Sünnî Duruş", *Marife*, Konya, 8(2008), III, 75-120, sayfa, 77-80.
- Kurtubi, Ebû'l-Abbas Ahmed. *el-Müfhim Limâ Eşkele min Telhîsi Kitâbi Müslim*, thk. Muhyiddin Mısto vd., 1. Baskı, (Dimeşk: Dâru İbn Kesir, ts.).
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Ahmed Berdunî ve İbrahim Atfayış, 2. Baskı, (Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1964).
- Maturîdî, Muhammed Ebû Mansûr. *Tefsiru'l-Maturîdî*, thk. Mecdi Baslûm, 1. Baskı, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2005).
- Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-İdâh li Nâsihi'l-Kur'ani ve Mensûhihi*, thk. Ahmed Hasan Ferhât, 1. Baskı, (Cidde: Dâru'l-Menâre, 1986).
- Mubarekfürî, Muhammed Abdurrahmân. *Tuhfetü'Ahvezi bi Şerhi Câmi'it-Tirmizî*, 1. Baskı, (Beyrût: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990).
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyri en-Nisâbüri, *el-Musnedu's-Sahihu'l-Muhtasar*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâki, (Beyrût: Dâru İhyâit-Turâsi'l-Arabî, ts.).
- Nehhâs, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed. *en-Nasîhi ve'l-Mensûh fî Kitabillahi Azze ve Cel-le ve İhtilafü'l-Ulemai fihî*, thk. Süleyman b. İbrahim, 1. Baskı, (Beyrût: Müessesetür-Risale, 1991).
- Nesâi, Ahmed b. Şuayb. *es-Sünenü'l-Kubrâ*, thk. Hasan Abdulmun'im Şelebî, 1. Baskı, (Beyrut: Müessesetür-Risâle, 2001).
- Nevevî, Muhyiddin Yahyâ. *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim b. Haccâc*, 2. Baskı, (Beyrût: Dâru İhyâit-Turâsi'l-Arabî, 1392).
- Öztürk, Mustafa. "Sünnî ve Şîî Kaynaklarda Mutâa Nikahı Tartışması", *İslamiyat*, 8 (2005), III, 95-120, Sayfa: 96-100;
- Râzî, Ebû Abdullâh Muhammed Fahrüddîn. *Mefâtihu'l-Gayb*, 3. Baskı, (Beyrût: Dâru İhyâit-Turâsi'l Arabî, 1420).
- Siyâgî, Hüseyin b. Ahmed. *er-Revdu'n-Nadir Şerhu Mecmûi'l-Fikhi'l-Kebîr*, Beyrut: Dâru'l-Cil, ts.).

- Suyûtî, Celâluddîn. *ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsîri bi'l-Me'sûr*, thk., Abdullâh Abdulmuhsin et-Türkî, 1. Baskı, (Kahire: Merkezü Hecr li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâtî'l-Arabiyye ve'l-İslamiyye, 2003).
- Şenkîti, Muhammed Emin. *Advâu'l-Beyân fi İdâhi'l-Kur'ani bi'l-Kur'an*, (Beirut: Daru'l-Fikr, 1995).
- Şevkânî, Muhammed b. Abdullah, *Neylü'l-Avtâr*, thk. İsamuddîn es-Sebâbitî, 1. Baskı, (Mısır: Dâru Hadis, 1993).
- Şevkânî, Muhammed b. Abdullah. *Fethu'l-Kadîr*, 1. Baskı, (Dimeşk-Beirut: Dâru İbn Kesîr ve Dâru el-Kelimi't-Tayyib, 1414), I, 518;
- Şîrâzî, Nasîr Mekârim. *el-Emsel fi Tefsîri Kitabillahi'l-Münezzel*, 1. Baskı, (Kum: Medresetu'l-İmâm Ali b. Ebî Tâlib, 1421).
- Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin. *el-Mizân fi Tefsîri'l-Kur'an*, thk. Hasan el-A'lâ, (Beirut: Müessesetü'l-A'lâ, 1997).
- Taberânî, Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, thk. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefi, 2. Baskı, (Kahire, Mektebetu İbn Teymiyye, 1994).
- Tabersî, Ebû Ali el-Fadl b. Hasan. *Mecmeu'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'an*, 1. Baskı, (Beirut: Dâru'l-Ulûm, 2005).
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd., 2. Baskı, (Mısır: Mektebe ve Matbaatu Mustafa Halebî, 1975).
- Turan, Maşallah. *Kur'an'ın Anlaşılmasında Sembolizm Tartışmaları*, (Konya: Hüner Yayınevi, 2016).
- Tûsî, Ebu Cafer Muhammed b. Hasan. *et-Tibyân fi Tefsîri'l-Kur'an*, thk. Ağa Bezrek et-Tahrânî, (Beirut: İhyâ'it-Turâsî'l Arabî, ts.)
- Vehbe Zuhaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4. Baskı, (Dimeşk: Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, 1997).
- Vezâretü'l-Evkâf. *el-Mevsuatu'l-Fıkhiyye*, (Kuveyt: Vezâretü'l-Evkâf veş-Şuûni'l-İslâmiyye, ts.).
- www.ahlalhdeth.com ما مدى صحة إسناد لولا أن عمر نهى عن المتعة ما زنى إلا شقي - ملتقى أهل الحديث (جلد) Ahmed Celmed (16.10.2017)
- Yılmaz, Musa Kâzım. "Mecmau'l-Beyân" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yay., 2003), XXVIII, 257.
- Yılmaz, Süleyman "Sünnî Müfessirlere Göre Mut'a Nikahı", *Bozok üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (2017/11) ss. 207-237, 213.
- Zeccâc, Ebû İshâk *Meâni'l-Kur'an ve İrabuhu*, thk. Abdulcelil Abduh, 1. Baskı, (Beirut: Alemu'l-Kutub, 1988).
- Zemahşerî, Cârullâh Mahmûd. *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmidî't-Tenzil*, (Beirut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1407).
- Zerkâ, Ahmed. *Şerhu'l-Kevâidi'l-Fıkhiyye*, thk. Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, 2. Baskı, (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1989).
- Zeyd b. Ali b. Hüseyin b. Ali, *Müsnedu İmam Zeyd*, Cem', Abdulaziz b. İshâk el-Beğdadî, (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, bty).
- Zeydân, Abdulkerim. *el-Mufassal fi Ahkâmi'l-Mer'eti ve'l-Beyti'l-Müslim*, 2. Baskı, (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1994).